

Hunyadi Zsuzsa

## **Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok**

Magyar Művelődési Intézet  
2005. szeptember

Készült a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által, az MTA Szociológiai Kutatóintézetnél megrendelt kutatás keretében

A kötet szerkesztésében részt vettek:

Írta: Hunyadi Zsuzsa

Sorozatszerkesztő: Kuti Éva

Konzulensek:

Harsányi László

Vitányi Iván

A könyv megjelenését  
a Nemzeti Kulturális Alaprogram támogatta



ISSN 1786-1047  
ISBN 963 651 454 2

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 2005  
Felelős kiadó: Borbáth Erika  
Tördelés i&i Kft.

## Tartalomjegyzék

Bevezető .....	5
A KUTATÁS EDDIGI EREDMÉNYEI .....	4
A KÜLÖNBÖZŐ FAJTA SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK TIPIKUS EGYÜTTJÁRÁSAI 6 A kulturális tevékenységek társadalmi csoportok szerinti összerendeződése 7	
AZ ÉRTÉKREND KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSAI .....	8
ÉLETMÓD TÍPUSOK .....	10
A sokoldalú életmódot folytató csoportok .....	11
Az egyoldalú életmódot folytató csoportok .....	12
Az otthonülő csoportok .....	13
Atipikus életvitel: a sivár életmódot folytató képzettek és fiatalok .....	14
A KULTURÁLIS EGYENLŐTLENSÉG MÉRTÉKE, MUTATÓI	19
KITEKINTŐ: NÉHÁNY KÜLFÖLDI ÖSSZE- HASONLÍTÓ ADAT .....	21
ÖSSZEFOGLALÓ .....	22

## Bevezető

Az MTA Szociológiai Kutatóintézete 2003-ban megbízást kapott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától arra, hogy végezzen országos reprezentatív mintán<sup>1</sup> kérdőíves vizsgálatot „Magyarország kulturális állapota az EU csatlakozás küszöbén” címmel. A kutatás elvégzésére az MTA Szociológiai és Politikatudományi Intézetének közös kutatócsoportját a „Kultúrakutató műhely”, Vitányi Ivánt és Hidy Pétert kérték fel. Az adatok feldolgozása tématerületenként folyt.

A társadalmi differenciálódásban, a társadalmi egyenlőtlenségi rendszerben a kulturális fogyasztás különbségei meghatározó szerepet játszanak. Mivel a kulturális stratégia számára megkerülhetetlen kérdés az egymással összefonódó, egymást erősítő társadalmi és kulturális különbségek kezelésével kapcsolatos állásfoglalás, az elemzések elsődleges célja az volt, hogy a kultúra különböző területeihez kapcsolódóan feltárjuk a társadalmi különbségek természetét, jellemzőit. Az elemzések másik fő szempontja azt az elvet, értéket tartotta szem előtt, mely szerint a kulturálódási lehetőségek széles skálájának biztosításán keresztül valósulhat meg minél több állampolgár számára a választás szabadsága.

A kutatás során a kultúra, a művelődés fogalmát szűk értelemben használtuk. Elsősorban azokat a tevékenységeket elemeztük, mely alkalmával valamilyen a magas- vagy a tömegkultúrához sorolható művészeti alkotás befogadása történik. E szűkített fogalom használat mögött kettős értelemben is pragmatikus megfontolás húzódik meg; egyrészt elsősorban azoknak a kultúraközvetítő intézményeknek a vizsgálatára szorítkoztunk, melyek működtetése a NKÖM feladatkörébe tartozik. A másik pragmatikus ok a vizsgálat kvantitatív jellegéből következik. Kérdőíves technikával elsősorban olyan információk összegyűjtése lehetséges, melyek könnyen számszerűsíthetők. Bármennyire is érdekes, kívánatos és tanulságos lenne olyan információk megszerzése – még továbbra is a kultúra szűk, művészetbefogadó értelmezésénél maradván – melyek arra irányulnak, hogy a különböző művek milyen értékeket közvetítenek, milyen színvonalúak, hatnak-e és milyen módon a befogadókra, egy nagymintán, standard kérdőívvel végzett felmérés ezen kérdések megválaszolását nem teszi lehetővé. Annak feltárása sem lehetséges ezzel a technikával, hogy a kultúra fogalmának tágabb értelmezéséből adódó kérdés felvetéseket megválaszoljuk: nem kapható válasz pl. a kultúra mint szimbólumrendszer feltárására, mert e módszerrel nem tudjuk elemezni a kultúra fontos részét képező nyelv, kommunikáció, vagy az embereket körülvevő tárgykultúra szimbolikus jelentéstartalmait. A kultúra legtágabb, mindent magába foglaló definíciói – melyek szerint minden kultúra, amit az emberek tesznek, vagy, hogy a kultúra azon eljárások összessége, amelyek elviselhetővé teszik az életet – a kvantitatív empirikus vizsgálatok számára verifikálhatatlanok.

Bár az eddigiekből következik, mégis szeretnénk külön hangsúlyozni, hogy e kutatásnak nem volt célja a kultúra olyan értelmezésének vizsgálata, mely szerint a kultúra célja vagy fő feladata az emberek azon képességeinek fejlesztése, melyek alkalmassá teszik őket a társadalmi integrációra. Természetesen igen fontos, hogy legyenek olyan kutatások amelyek feltárják ezen képességek meglétét vagy hiányát, de e vizsgálat közvetlenül nem a társadalmi kirekesztettség vagy integráltság mértékének regisztrálása céljából született. Más kérdés, hogy közvetett módon erre vonatkozóan is tudott ismereteket adni.

De ahelyett, hogy hosszasan sorolnánk tovább, hogy mi mindent nem tudtunk, akartunk mérni, azt ismertettük röviden, hogy mely témaköröket vizsgáltuk meg.

Az otthonon kívüli kulturális intézmények, illetve programok közül

- a színházak,
- a múzeumok, kiállítások,
- a komolyzenei hangversenyek,
- a könnyűzenei koncertek,
- a mozik,
- a művelődési házak,
- a helyi és országos fesztiválok,
- a könyvesboltok,
- a könyvtárak

---

<sup>1</sup>A vizsgálat módszere:

Mintanagyság: 3400 fő, amelyből 1000 fő budapesti

A minta összetétele, jellemzői: országos minta, nem, életkor, lakóhely és iskolai végzettség szerint a 14-70 éves magyar állampolgárságú lakosságot reprezentálja

A reprezentált lakosság száma: 7400 ezer fő, a budapestiek esetében 1324 ezer fő

Az adatfelvétel módja: személyes kérdezés, standard kérdőívvel

Az adatfelvétel időszaka: 2003. október-november

látogatottságát, a látogatások gyakoriságát mértük.

Néhány esetben a különböző műfajok kedveltségét is feltérképeztük, így információval rendelkezünk arról, hogy az emberek mely színházi műfajokat, milyen fajta kiállításokat, fesztiválokat vagy a művelődési házak esetében, milyen fajta programokat szeretnek, illetve szoktak látogatni.

A kultúrára, művelődésre a szabadidőnk terhére tudunk időt szakítani, amit azonban még számos más tevékenység is lefoglalhat. Ilyen értelemben a szabadidő eltöltéséért folyó harcban a művelődés, a kultúra „vetélytársai” a sport, a mozgás, a séta, a kirándulás csakúgy, mint a ház körüli, kötelességből vagy hobbiból végzett olyan tevékenységek, mint a kertészkedés, az állatokkal való foglalkozás, a ház, a lakás csinosítása, a barkácsolás, vagy akár az autószerelés. Vagy, mint ahogy e kutatásból is kiderült, a legkedvesebb időtöltések a családdal és a barátokkal való találkozások, közös együttlétek. Vizsgáltuk ezért azt is, hogy a művelődéssel, kulturálódással versenyző, konkuráló tevékenységek, az otthoni, illetve a házon kívüli kultúra-fogyasztással együtt, milyen módon szerveződnek életmóddá, szabadidő eltöltési típusokká. A mostani kötetnek ez utóbbi kérdés, az életmód típusok elemzése áll a középpontjában.

A felsoroltakon kívül még olyan témákat is érintett a kérdőív, melyek segítenek értelmezni a különböző tevékenységek relatív fontosságát. Mérhetjük e fontosságot pénzben, és közelíthetünk az ideák, az értékek világa felől is. Az előző esetben azt vizsgáltuk, hogy milyen az otthoni, az otthonon kívüli kulturálódási lehetőségekre, illetve a nem kifejezetten kulturálódást szolgáló tevékenységekre fordított pénzüsszegek aránya a családok szórakozásra fordított kiadásain belül. Az ideák világát pedig úgy mértük, hogy érdeklődtünk néhány általunk fontosnak tartott érték megítéléséről csakúgy, mint az emberek önmagukra vonatkozó néhány ítéletéről.

A vizsgálat eredményei a „Találkozások a kultúrával” sorozatcím alatt, eddig összesen hat kötetben jelentek meg:

1. A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban
2. A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban
3. A budapestiek kulturálódási szokásai
4. A kultúra helyzete Magyarországon (Ez a füzet ugyan a sorozathoz tartozik, de nem e kutatás lakosságra vonatkozó, hanem a Központi Statisztikai Hivatalnak a kulturális terület intézményi statisztikáira vonatkozó adatai alapján készült.)
5. Olvasási szokások
6. A hagyományos és a tömegkultúra intézményeinek helye, szerepe a kulturális fogyasztásban

## A KUTATÁS EDDIGI EREDMÉNYEI

Mielőtt rátérnénk a szabadidő eltöltés, az életmód csoportok vizsgálatára, az eddig elkészült elemzések főbb megállapításaiból álljon itt néhány:

- 1996 óta, a legtöbb kulturális intézmény látogatottsága nőtt, azaz ma többen járnak színházba, múzeumokba, könyvtárakba, könyvesboltba, moziba, könnyűzenei koncertekre, művelődési házakba, mint 1996-ban. A komolyzenei hangversenyek látogatottsága nem emelkedett, ezen a területen stagnálást regisztráltunk.
- Az 1996 óta eltelt hét évben vidéken általában kisebb mértékű volt a különféle kulturális tevékenységekben résztvevők arányának növekedése, mint a fővárosban, ezért nem csökkent jelentősen a Budapest és vidék között fennálló kulturális egyenlőtlenség. Volt olyan terület – a színház-, a komolyzenei koncertek és a mozilátogatás – ahol szélesebbre nyílt, és volt – elsősorban a könnyűzenei koncertek és a múzeumok látogatottsága –, ahol valamelyest szűkült a rés. De a vidékiek körében 2003-ban sem a színház-, sem a mozi-, sem a múzeumok, sem a komolyzenei hangversenyek látogatóinak aránya nem éri el a budapestiek körében 1996-ban mért szintet.
- A többféle kulturálódási, művelődési lehetőségeket nyújtó művelődési házak, amelyek ezt a megoldást jellegzetesen és funkcionálisan elsődlegesen a vidék számára teremtik meg, nem tudták a lemaradást kompenzálni, azaz nem mondhatjuk azt, hogy vidéken a művelődési házak közönsége nagyobb mértékben nőtt volna, mint Budapesten.
- A legnagyobb közeledés a vidék és fővárosa között a könnyűzenei koncertek látogatásában történt, de ez sem jelenti azt, hogy napjainkra már a vidéken élők között ugyanolyan arányú lenne a könnyűzenei koncertekre látogatók aránya, mint a budapestiek körében.

- A kulturális intézmények közül legnagyobb létszámú közönsége a művelődési házaknak van, a lakosság több mint fele legalább egyszer megfordul egy év során valamelyik művelődési házban. A művelődési házak közönsége ennek megfelelően a legheterogénebb, és ez az egyedüli kultúraközvetítő intézmény típus, melyet a vidékiek nagyobb arányban látogatnak mint a fővárosiak. A művelődési házak látogatóinak összetétele az alacsonyabb társadalmi státuszú rétegek felé tolódott: a nők, a 8 általános végzettségűek, az 50 év felettek és legerősebben a községekben élők aránya növekedett 1996 óta. Csökkent a fiatalok látogatási hajlandósága.
- A művelődési házak sokféle – kulturális, információ-átadó, szórakoztató és közösségteremtő-szervező – funkcióját megvalósító programokat a különböző társadalmi csoportok eltérő mértékben veszik igénybe: a kulturális programok a nők, a képzettebb csoportok tagjai, a 40 év alattiak, valamint a városi lakosok körében a leglátogatottabbak, a különböző tanfolyamok, klubok, művészeti csoportok tevékenységébe a diplomások és az iskoláskorúak kapcsolódnak be az átlagosnál nagyobb arányban, a mulatságokat, a zenés-táncos szórakozási alkalmakat csakúgy, mint az olcsó vásárlási lehetőségeket, az iskolázatlanabb rétegek veszik igénybe az átlagosnál jobban.
- A fesztiválok igen fontos szerepet töltenek be a szabadidő eltöltésében, hiszen remek keretét adják mind a közösségi együttlétnek, mind a művészeti élményekhez való hozzáférésnek. Erősségüket, nagy vonzerejüket sokszor éppen a kétféle igény egyidejű kielégítése adja. A lakosság mintegy 60%-a, azaz kb. 4,5 millió 14–70 éves állampolgár megfordult 2003-ban valamilyen kisebb-nagyobb rendezvényen vagy fesztiválon. A sokféle országos és helyi, művészeti és nem művészeti fesztivál közül, a helyi fesztiválok, rendezvények (városnapok, falunapok, búcsúk, különféle főzőversenyek stb.) a leglátogatottabbak: 3,5 millió ember, a 14–70 évesek közel fele legalább egyszer részt vett az év során valamilyen helyi rendezvényen. A művészeti produkciókat felvonultató színház, film, tánc, kórus, könnyűzene és összművészeti fesztiválok a lakosság hozzávetőlegesen 20%-át, mintegy 1,5 millió embert érnek el. A művészeti fesztiválok – mind az összművészeti, mind az egy-egy hagyományos művészeti ághoz kapcsolódó fesztiválok – közönsége jóval elitebb, magasabb társadalmi státuszú, mint akár a könnyűzenei, akár a média, akár a helyi- és civil szervezetek fesztiváljainak, rendezvényeinek közönsége.
- Összességében a kultúrára és szórakozásra fordított kiadások nagyjából fele-fele arányban oszlanak meg az otthon (cd-k, DVD-k, újság, könyvek stb.), illetve az azon kívül (színház, mozi, koncertek, szórakozóhelyek stb.) elköltött forintok között. Otthonon kívüli evésre-ivásra többet fordítanak az emberek, mint az otthonon kívüli kulturálódásra. Ez közvetve azt is mutatja, hogy nem csak a pénz hiánya, hanem az eltérő preferenciák az, hogy mit csinálnak szívesen és mi a kevésbé fontos időtöltés – is okozhatják a kultúraközvetítő intézményektől való távolmaradást.
- A budapestiek két legkedvesebb időtöltését a családi és a baráti programok jelentik. A kultúrához köthető tevékenységek közül a könyvolvasás vezet, az „eljárós” programok közül pedig a mozi a legkedveltebb. Függetlenül attól, hogy a budapestiek is több időt töltenek tévénézéssel, mint könyvolvasással, mégis, a kedvenc tevékenységek sorrendjében megelőzi mind az olvasás, mind a mozibajárás a tévézés kedveltségét. A vidékiek preferencia sorrendjében is a családi és baráti programok állnak az első két helyen, de az ez utáni sorrend jelentősen különbözik a budapestiekétől: a harmadik kedvenc nem a könyvolvasás, hanem a tévézés. A kulturális tevékenységek mindegyikét 15–20 százalékponttal kevesebben jelölték a vidéken élők kedvencként, mint a budapestiek.
- Mindenféle kulturális tevékenységben, mind a nagy, mind a kisebb településeken, a fiatalok vesznek részt a legnagyobb arányban. Ez részben az iskola befolyása miatt van így, az iskolából kikerülve csökken a kulturális aktivitás.
- Nagyon erős a magyar társadalomban az egyenlőtlenség mértéke és a státuszkristályosodás. A társadalom magas státuszú, iskolázott, jó jövedelmi helyzetű rétegei vesznek részt legnagyobb arányban a különböző kulturális tevékenységekben is. A kulturális fogyasztást a legerősebben az iskolai végzettség befolyásolja. Emellett az az összefüggés is igaz, hogy a nagy városokban, ahol több a kulturális program, nagyobb a kínálat, ott a képzetlenebb rétegek is nagyobb arányban jutnak hozzá a kultúrához, mint a szűkösebb lehetőségeket kínáló vidék képzetlenjei.
- Egyelőre nem tűnik úgy, hogy az új kor technikája, a számítógép és az internet csökkentené a fennálló kulturális különbségeket, sőt az internet-használati szokásokat jelentősen meghatározza a már meglévő olvasási kultúra. Az internetes olvasók többnyire azok közül kerülnek ki, akik könyveket is olvasnak, és más kulturális tevékenységben is aktívan részt vesznek. A könyvet egyáltalán nem olvasóknak pedig elsősorú többsége (94%-a) az interneten elérhető tartalmaknak sem jut a közelébe.
- A jelenlegi kötetből az is kiderül majd, hogy akik kulturálisan aktívak, azok egyéb szabadidős és rekreációs tevékenységet is a többiekénél nagyobb arányban végeznek: többen sportolnak, kirándulnak,

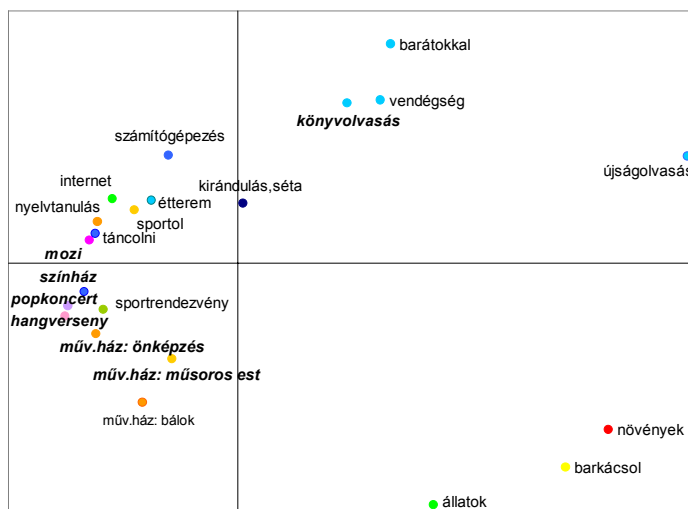
végeznek maguk is valamilyen művészeti tevékenységet, többen tanulnak nyelveket, többen interneteznek, de a vendéglők, „pubok”, sörözők, borozók, kávézók közönsége között is nagyobb arányban találhatók meg.

## A KÜLÖNBÖZŐ FAJTA SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK TIPIKUS EGYÜTTJÁRÁSAI

Az életmód vizsgálata során arra keresünk választ, hogy a különböző fajta szabadidős tevékenységek milyen tipikus együttjárásai figyelhetők meg. Ehhez első lépésként (MDS módszer segítségével) egy tevékenység térképet készítettünk („helikopter-térkép”). Az ábra értelmezéséhez annyit érdemes tudni, hogy az egymáshoz közel eső tevékenységek gyakrabban járnak együtt, mint az egymástól távolabbra elhelyezkedők. A távolságok „függőlegesen” és „vízszintesen” is értelmezhetők.

Az ábrát a vízszintes tengely mentén olvasva, az eljárós tevékenységek felől haladunk az otthoni, házkörüli tevékenységek felé. A függőleges tengely a közösségi-nem közösségi, vagy társas-magányos tengelyként értelmezhető, ahol a barátokkal való találkozás, vendégeskedés, kirándulás, tánc, mozi, sportolás általában nem magányosan végzett tevékenységeitől haladunk a kertészkedés, az állatokkal való foglalkozás, és a ház körül, általában magányosan, egyedül végzett tevékenységek felé.

1. ábra. A rendszeresen végzett szabadidős tevékenységek „helikopter-térképe”



Az ábrából négy típusú tevékenység-szerkezet rajzolódik ki:

A bal felső negyedben a **fiatalos, társasági, modern**, a kor kihívásainak megfelelő tevékenységstruktúra jellemző: számítógépezés-internetezés, a nyelvtanulás, a sportolás-testmozgás, a táncolás, valamint a mozibajárás.

A bal alsó negyedben zömében a **hagyományos kulturális tevékenységek** együttjárása a jellemző; a színházak, a könnyű és komolyzenei hangversenyek, a művelődési házak különböző programjainak valamint a sportrendezvények látogatása.

A jobb felső negyedbe az inkább **otthonülős**, csak a szűkebb környezettel érintkező, valamint a külvilághoz csak a betűkön keresztül kapcsolódó tevékenységek kerültek.

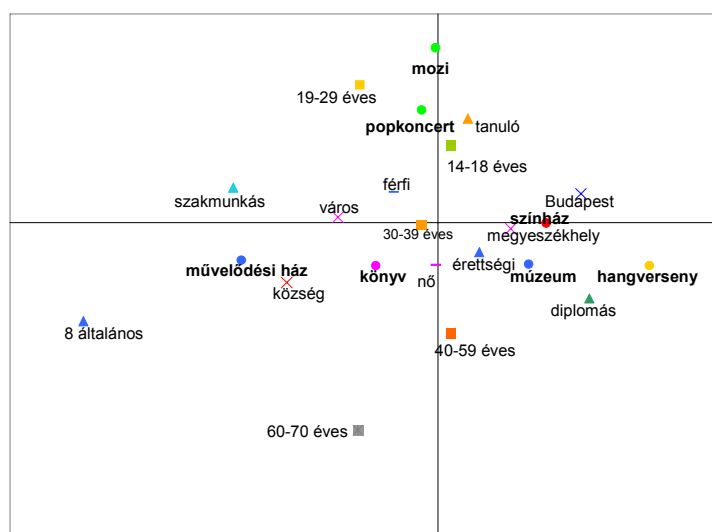
A jobb alsó negyedben, a többi tevékenységtől a legtávolabb, a **semmilyen kulturális tevékenységet** nem tartalmazó, emberekkel nem érintkező, csak a természethez, az állatokhoz, növényekhez, a ház körüli közvetlen fizikai környezethez kapcsolódó tevékenységek együttjárása a jellemző.

Összességében elmondható, hogy éles különbség van az ábra két baloldali negyedében és a két jobboldali negyedében elhelyezkedő tevékenységek között, jól elkülönülnek az eljárós-közösségi-kulturális jellegű tevékenységek és az otthonülős, a szűkebb környezetben mozgó, zömében nem kulturális tevékenységek. Ezek a tevékenység struktúrák már jelzik a különböző életmód típusokat is, melyeket konkrét megjelenési formájukban a későbbiekben részletesebben is elemzünk majd.

## A kulturális tevékenységek társadalmi csoportok szerinti összerendeződése

A tevékenységek közül kiemelve a szűkebb értelemben vett kulturális tevékenységeket, (korrespondencia analízis segítségével) felrajzoltuk azt is, hogy ezek végzése mely társadalmi-demográfiai csoportokhoz köthetők legjellemzőbben. Bár vázlatos, elnagyolt a kép, de a legfőbb társadalmi különbségeket az ábra jól mutatja.

2. ábra. A rendszeresen végzett kulturális tevékenységek és a társadalmi-demográfiai szegmensek „helikopter-térképe”



Háromféle kulturális szegmens különül el a leginkább:

- A képzetlenekhez, az idősebbekhez, a kisebb városokban és a községekben élőkhez legjellemzőbben a művelődési házak látogatása köthető,
- a budapesti és a nagyvárosi, középkorú, érettségizett és diplomás rétegekre jellemző legjobban a hagyományos kultúrákövetítő intézmények: a színházak, a múzeumok, a hangversenyek látogatása, valamint a könyvolvasás is,
- a fiatalok, kiváltképp ha városokban és nem falvakban élnek, a popkultúra, a mozi és könnyűzenei koncertek látogatásával különülnek el leginkább a többiekől.

A szabadidőipar infrastruktúrája területileg egyenlőtlenül oszlik el, a városokban nemcsak a kulturális jellegű kikapcsolódásra, de más szabadidős tevékenységre is többféle lehetőség nyílik. Függetlenül attól, hogy az embernek mire jut pénze, energiája, hogy ténylegesen hogyan tölti el szabadidejét, lehetnek vágyai, kedvelhet olyan tevékenységeket, amire nem jut elég ideje, vagy éppen a szűkös lehetőségek miatt, túl nagy időbeli és anyagi befektetést kíván vágyai kielégítése. Ezért a vizsgálat során az iránt is érdeklődtünk, hogy függetlenül attól, hogy tud-e elég időt vagy pénzt áldozni rá, melyek a kért legkedveltebb elfoglaltságai.

A következő, 3. ábra ezen kedvenc tevékenységek összerendeződését mutatja. Ebből jól látszik, hogy a megvalósult és a vágyott szabadidős tevékenységek mintázata nagyon hasonlít egymásra. A típusok élesen elkülönülnek a rurális-szegény-idősebb-iskolázatlan, illetve a nagyvárosi-jobbmódú-fiatalabb-iskolázott metszetek mentén.

A kedvelt tevékenységek felfoghatók az értékrend tükröződésének is. Két típus tartozik a rurális-értékrendhez:

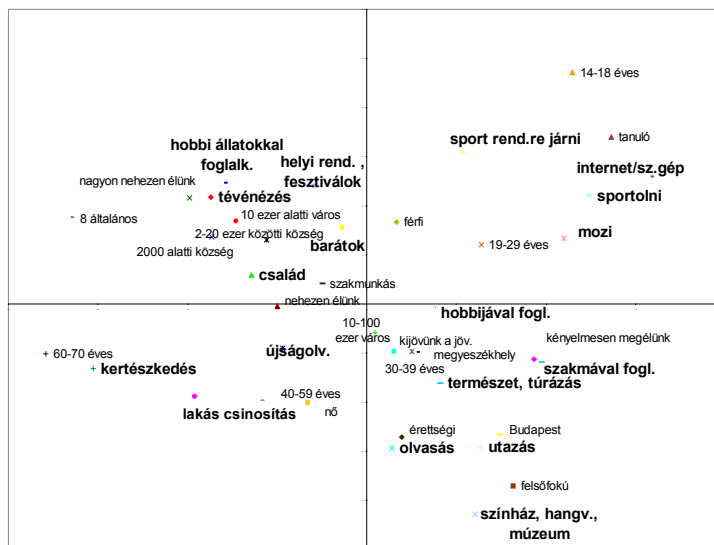
- a családi-baráti szálakat fontosnak tartó, a tévé mellett a helyi programokat, fesztiválokat, eseményeket, falunapokat is kedvelők, és
- az inkább otthonülő, a házkörüli elfoglaltságokat, a kertészkedést, a lakáscsinosítgatást kedvelők típusa.

Nagyobb különbségek vannak a két nagyvárosi típus között, élesebben elválik a fiatal, sportos, számítógépezős, „férfiasabb” és a kulturálódó, utazni szerető „nőiesebb” értékrend, mint a kisebb településeken élők házon kívüli, illetve az otthoni elfoglaltságokat kedvelő értékrendje. (Lásd a 3. ábrát.)

Már az eddig bemutatott „térképek” alapján is jól látható, hogy az életmód, a szabadidő eltöltésének módja olyan szintetikus mutató, mely egyszerre fejezi ki

- az értékrendet, hogy mi a fontos az emberek számára,
- a lehetőségeket, hogy mihez jutnak hozzá, és
- magát az életmódot, a megvalósult életminőséget.

3. ábra. A kedvenc szabadidős tevékenységek és a társadalmi-demográfiai szegmensek „helikopter-térképe”



A következőkben azt mutatjuk be, hogy milyen szabadidő eltöltési csoportokat különítettünk el, valamint azt, hogy ezen csoportok mutatnak-e összefüggést az értékrend néhány további meghatározójával, összetevőjével.

## AZ ÉRTÉKREND KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSAI

Az értékrend az emberek cselekedeteiből, életmódjából, különböző választásaikból, értékrendjük explicit megfogalmazása nélkül, deduktív módon is kikövetkeztethető. Az emberek egy része talán nem is tudja, nem is szokta magának sem megfogalmazni, hogy milyen vezérelvek mentén éli életét. Ezért is nehéz – különösen kvantitatív, kérdőíves módszerrel – az élet szervező elvének, a választások mögött meghúzódó motivációknak a feltárása. A mérési problémák ellenére megkíséreltük, hogy néhány, az értékekkel kapcsolatos kérdés segítségével empirikusan és induktív módon is teszteljük az életmód és az értékrend közti összefüggést. Azon feltételezésből kiindulva, hogy vannak, akiknek inkább a materiális javak, míg másoknak inkább a társas kapcsolatok vagy a szellemi javak jelentik a nagyobb értéket az életben, nyolcféle érték fontosságának mértékét vizsgáltuk. Arra kértük a mintába került személyeket, hogy egy egytől tíz fokig terjedő skálán osztályozzák le, hogy mennyire fontos szerepet játszik életükben a család, a barátok, a munka/hivatás, a pénz, a szabadidő/kikapcsolódás, a kultúra/műveltség, a vallás/hit és a politika/közélet.

Az értékek fontossági sorrendje a következőképpen alakult: család (9.7), pénz (8.2), munka/hivatás (7.8), szabadidő/kikapcsolódás (7.4), barátok (7.0), kultúra/műveltség (6.6), vallás/hit (5.0), politika/közélet (3.8). Ezen, az egész társadalomra vonatkozó, átlagok mögött különféle értékstruktúrák bújnak meg. Többváltozós elemzéssel e nyolc érték különböző kombinációinak tipizálásával, eredményként négyféle típust kaptunk, melyek csak részben hozták a feltételezett eredményt. Nem mondható ugyanis el, hogy úgy állnának össze az értékek, hogy inkább a szellemi, vagy inkább az anyagi, vagy inkább a társas kapcsolatok fontossága dominálna. Az értékek olykor valóban kizárják egymást, de sokszor inkább piramisszerűen egymásra épülnek. Ennek pontosabb magyarázatára a típusok bemutatása után még visszatérünk.



A négy típus közül kettő olyan, amelyek zártabb, önmagukba, szűkebb környezetükbe forduló embertípust valószínűsítenek. A másik két típushoz tartozó emberek nyitottabbak, a külvilág iránt jobban érdeklődők.

A **zárt típusok** egyikét nevezhetjük **materiális-individualista** típusnak, mivel az ezen értékeket vallók körében a család, az otthon, a munka és a pénz a legfontosabb értékek. E csoport számára sem a tágabb közösségek, a családi köteléken kívül található barátok, elfoglaltságok, programok, sem a közélet nem jelent különösebb értéket.

A zárt típus másik fajtájánál a család fontossága mellett megjelenik valamilyen eszmében, vallásban való hit is. E hit azonban nem párosul a tágabb közösség, vagy a külvilág felé való fordulással. A csoport ezért **üdvözülő-individualista** nevet kapta. Mivel elsősorban az idősebbek tartoznak e típusba, számukra a munka világa már nem fontos, és a pénz relatív fontossága is kisebb, mint a többi, fiatalabb, és gazdaságilag aktívabb típus számára.

A **nyitott típusok** két fajtájában közös, hogy az életben fontosnak tartott értékek nemcsak a családhoz és az otthonhoz kötődnek, hanem a külvilághoz is. Az egyik típus, melyet **hedonista-individualistának** nevezünk el, a család, a munka és a pénz mellett a baráti kapcsolatokat, illetve a szabadidőt, a kikapcsolódást is fontosnak tartja.

A nyitott típus másik fajtájára még ezen értékeken kívül a kultúra, a műveltség, a tájékozottság, valamint feltehetően a széleskörű érdeklődéssel összefüggésben politikai, közéleti érdeklődés, illetve valamilyen vallási, hitbéli eszmény is jellemzi. E típust a **közösségi** jelzővel illetjük.

Amennyiben a szélesebb érdeklődési kört értékesebbnek tartjuk a szűkebbnél, a négy típus között egyfajta hierarchia állítható fel. A hierarchia alsó végpontja az egyéni és szűkebb vérségi, illetve fizikai környezetén belül maradó érdeklődési kör, a másik, a felső végpontja, az egyén mellett a tágabb közösség, a világ értékei iránti érdeklődés. E típus a legteljesebb, a legkomplexebb értékrenddel bír, hiszen mind saját maga, mind családja, mind a tágabb közösség érdeklődik, ami, mint látni fogjuk, természetesen életmódjában is tükröződik.

Az értékek alapján képzett csoportok emlékeztetnek a Maslow-féle szükséglet hierarchiára. Először, pontosabban az első csoportnál, a létbiztonságához szükséges értékek jelennek meg, majd a többi csoportnál fokozatosan a többi. Az alapszükségletek mellé, fölé épül a nem közvetlenül fiziológiai szükségletekhez köthető dolgok fontossága, hogy legmagasabb szinten a pusztán léte túlmutató kognitív, szellemi értékek, egyben sokszor a tágabb közösségért felelősséget érző értékek jelenjenek meg. A negyedik típus, a közösségi, a komplex, a társadalomba leginkább integrálódott típus, a maslow-i legmagasabb szinten élő, az „önmegvalósító” emberek típusára emlékeztet, akik Maslow szerint inkább problémaközpontúak mint énközpontúak. Míg az első két típus, az általunk materiális-individualistának, illetve üdvözülő-individualistának nevezett, a maslow-i énközpontú, a még fiziológiai késztetésekkel, a mindennapi megélhetésért küzdő, a hiedelmekben, sztereotípiákban és nem a valóságban hívő emberek. (Felmerül azonban az a kérdés, hogy a család fontosságának prioritása nem azt jelenti-e, hogy a hierarchia legalján nem az anyagi, a materiális értékek, hanem a kapcsolatok, a valahova tartozás, azaz a szeretet fontossága áll?)

A zárt-befelé forduló értékrenddel rendelkezők képezik a társadalom mintegy 40%-át (23%+14%=37%). A társadalmi és települési hierarchia alsóbb szintjein elhelyezkedők – az iskolázatlanok, az idősebbek, a szegényebbek és a községekben élők – körében találhatóak az átlagosnál nagyobb arányban. A nők között az átlagosnál nagyobb az üdvözülő-individualista értékrendet vallók aránya. Az ország közigazgatási régióit vizsgálva az észak-alföldi térségben túlréprezentált a zárt-befelé forduló értékvilág.

A nyitott értékrendhez tartozók a társadalom 60%-át teszik ki, ebből a hedonista értékrendet vallók aránya 32%. Körükben a fiatalok és a férfiak, valamint a budapestiek túlréprezentáltak. A férfiak és a budapestiek közel 40%-a, a fiatal korosztályok kb. fele tartozik a hedonista értékrenddel jellemezhetőkhöz. Mivel a csoportban a fiatalok túlréprezentáltak, felmerül a kérdés, hogy megöregedvén, vajon milyen arányban sorolhatók továbbra is a nyitott típusba és milyen arányban „csúsznak” le a főképp anyagi javakért küzdők, azok elsődlegességét vallók világába, vagy kerülnek „feljebb”, a közösségi típusba.

A nyitott-érdeklődő, közösségi típus a hedonisták csoportjához hasonló arányban, 31%-ban fordul elő a társadalomban. Arányuk a legképzettebbek körében a legmagasabb: míg a lakosság nem egészen egyharmadára, addig a diplomások közel felére jellemző. Valamelyest a jobb jövedelmi helyzetűek körében is felülreprezentáltak a típus képviselői.

Összességében az iskolai végzettség és az életkor a legerősebb meghatározója az értékrendnek. A nem hovatartozásnak, a lakóhelynek és a jövedelmi helyzetnek e két tényezőnél kisebb mértékben van értékrendet befolyásoló szerepe, pedig ez utóbbitól azt vártuk, hogy nagyobb a hatása.

## ÉLETMÓD TÍPUSOK

Mint a bevezetőben említettük, „A Találkozások a kultúrával” című sorozat eddig megjelent füzetében a kultúra szűken vett fogalmával dolgoztunk, olyan szabadidős tevékenységeket vizsgáltunk, melynek során valamilyen művészeti alkotás befogadása történik. A szabadidőnek azonban csak egy részét foglalja le ez a fajta kulturális fogyasztás, jut idő különféle más szórakoztató és rekreációs tevékenységekre is. A kulturális, a szórakoztató és a rekreációs tevékenységek összeszerveződésének módja minden embernél sajátos mintázatot ad ki, s mivel ezek nem véletlenül, esetlegesen, hanem különböző, sokszor ugyan csak látnis értékrendek, preferenciák alapján alakulnak ki, életmód-típusokként értelmezhetőek.

A különböző programok, tevékenységek struktúráinak eredményeként létrejövő életmód csoportokat, többváltozós elemzés segítségével hoztuk létre. Az elemzés során figyelembe vettük a szűkebb értelemben vett kulturális tevékenységeket, azaz a színházba, moziba, komoly-, illetve könnyűzenei hangversenyre, múzeumba/kiállításra, művelődési házba való járást, valamint a könyv- és újságolvasást. A rekreációs tevékenységek kapcsán a sportolást, a kirándulást, a szórakoztató tevékenységek kapcsán a táncos szórakozóhelyek, a vendéglők, a sörözők/borozók látogatását, a barátokkal való találkozásokat valamint a vendégeskedést (vendégségbe menni/vendégeket fogadni), az otthoni, a ház körüli elfoglaltságok, hobbik közül a kertészkedést, a barkácsolást, a házi kedvencekkel való foglalkozást és a számítógépezést, valamint a nyelvtanulást vettük figyelembe.

E tevékenységek végzésének gyakorisága alapján hat csoportot különítettünk el. A csoportokat az különbözteti meg, hogy milyen gyakran használják a kultúráközvetítő intézményeket, milyen gyakran járnak különböző előadásokra, programokra.

**A társadalom mintegy 40%-a használja a kulturális intézményhálózatot kisebb-nagyobb rendszerességgel.** A 60%-nyi kimaradó, a kulturális intézményrendszer szolgáltatásaiból nem részesülők zöme egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán, az életmódra nem jellemzően, nem a praxis szintjén vesz részt a kulturális életben.

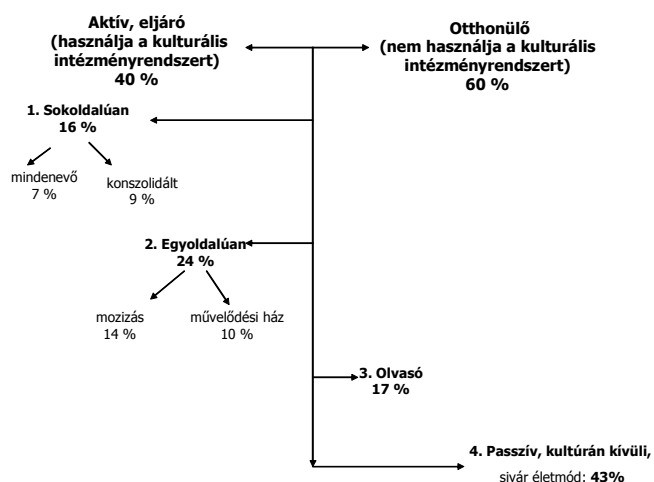
A 40%-nyi használó körében megállapítható egy hierarchia aszerint, hogy a különböző intézmény típusokat milyen intenzitással látogatják.

1. Két életmódtípus van, melynek tagjai **sokoldalúan kulturálódnak**, többféle intézmény szolgáltatásait is rendszeresen igénybe veszik. Az egyikbe a „mindenevő”, érdeklődő, komplex életet élő, mind a hagyományos, mind a tömegkultúra intézményeit intenzíven látogatók tartoznak. A másik sokoldalú életmódot folytató csoport a konszolidáltabb, nyugodtabb életet élő, jellemzően inkább a hagyományos kulturális intézményeket látogatók csoportja.
2. A kultúráközvetítő intézményeket **egyoldalúan** használók jellemzően csak egy-egy intézménytípust szoktak gyakrabban látogatni, egyik csoport a gyakran moziba járóké, a másik a főképp művelődési házakba eljutóké.

**Az otthonülők, a kulturális intézményhálózatot nem használók** táborába szintén két csoport tartozik.

3. Egyrészt azok sorolandók ide, akik ha kulturálódnak is, ezt főképp otthon teszik. Nem szoktak eljárni kulturális programokra, számukra főképp a könyvek jelentik a kikapcsolódást, ezen belül zömében inkább a könnyebb, mint a komolyabb műfajokkal való találkozást.
4. Másrészt beszélhetünk a kulturálisan teljesen passzív csoportjáról, akik szinte semmilyen kulturális tevékenységet nem folytatnak. Számukra a tévézés jelenti a kikapcsolódás legfőbb formáját.

4. ábra. A kulturális aktivitás  
társadalmi eloszlásának modellje



A csoportok megkülönböztetése, kialakítása történhet enyhébb feltételek mentén is. Az életmódcsoportok megkülönböztethetők, kialakíthatók az alapján is, hogy egyáltalán jártak-e az emberek egyszer is a különböző fajta intézményekben, és azt nem vesszük figyelembe, hogy milyen rendszerességgel tették ezt. Evvel a „megengedőbb” módszerrel, valamivel kisebb, 50% körüli a kulturális intézmény-hálózatot egyáltalán nem használók aránya.

A következőkben a hat életmód csoport jellemzőit ismertetjük részletesen. A bemutatásánál olyan vonásokat is ismertetünk, melyek a csoportok kialakításában, a többváltozós elemzésben nem vettek részt. Fontos hangsúlyozni, hogy a csoportok elnevezése önkényes, általában a legjellemzőbben végzett tevékenységek alapján történt.

## *A sokoldalú életmódot folytató csoportok*

### **1. Fiatalos-mindenevő: változatos, komplex, modern életmódot folytató, kulturálódó, sportos fiatalok**

A fiatalos életmódot élők a legaktívabb csoport. Szinte minden héten mennek valamilyen kulturális eseményre. Egy év alatt átlagosan 23 könyvet olvasnak el. Ők a „mindenevők”, nemcsak kultúrákövetítő intézményekbe járnak gyakran, de rendszeresen olvasnak és sportolnak is. Olvasmányaik széles skálán mozognak, mind a komoly, mind a könnyebb irodalom megtalálható közöttük, csakúgy mint a társadalmi-történelmi problémákkal vagy a természettudományokkal, számítástechnikával foglalkozó könyvek. A csoportba tartozók fele a komolyzenét is szereti, otthon hallgatni is szokta, és a jazz, az alternatív, valamint a világzene iránt is e csoportban a legnagyobb az érdeklődés. A számítógép és az internet természetes része életüknek, s élen járnak a nyelvtanulásban is. Szeretik a természetet, többségük rendszeresen kirándulni is szokott. Barátaikkal tartják a kapcsolatot, gyakran járnak vendégségbe, éttermekbe, sörözőkbe. Többségüknek van valamilyen hobbi is: szeretnek filmezni, videózni, fotózni, és itt találjuk a legnagyobb arányban azokat is, akik különböző egyéb művészeti tevékenységen keresztül is próbálkoznak az önkifejezéssel, az önmegvalósítással. Legtöbbször festenek, rajzolnak, hangszeren játszanak, kézműveskednek, táncolnak.

Színes, mozgalmas életükhöz nagy önbecsülés társul; e csoport tagjai a leginkább elégedettek eddigi sorsukkal és a leginkább bizakodóak jövőjük alakulását illetően is. Mind külsejükkel, mind tehetségükkel, jellemükkel ők a legnagyobb arányban elégedettek.

A csoport 82%-a a kétféle nyitott értékrend valamelyikét fele-fele arányban képviseli.

### *Kik tartoznak a csoportba?*

Zömében (80%) 40 év alattiak, átlagéletkoruk 29 év. A nő-férfi arány átlagközel: 54%–46%. Ugyanolyan arányban találunk középfokú (22%) és felsőfokú (25%) végzettségűeket, de a legmagasabb a még tanulók aránya (39%). Ez a legvagyonosabb csoport. Képzetleneket nemigen találunk köztük, mindössze 3% a nyolc általánossal, és 11% a szakmunkás végzettséggel rendelkezők aránya. A csoport 80%-a nagyvárosokban, fele a Budapestet is magába foglaló közép-magyarországi régióban él. Közép-Dunántúl és a dél-alföldi régió saját

súlyának megfelelően, míg az összes többi régió lakosai jóval az alatt részesülnek a „mindenevő”, aktív életmódban.

A 14–70 éves lakosság mindössze 6%-a, kb. 500 ezer ember tartozik közéjük.

## **2. Konzolidált, hagyományosan kulturálódóak csoportja**

Az előző csoport idősebb, részben ezért higgadtabb verziója. A mindenevők csoportjánál ritkábban, de a többi csoportnál gyakrabban járnak hangversenyekre, színházba, múzeumba. Ők is sok könyvet olvasnak (átlagosan 23-at egy év során), komoly és könnyebb irodalmat egyaránt, az előbbit valamelyest gyakrabban. Érdeklődnek a non-fiction könyvek iránt, sokan közülük történelmi-, társadalmi-, természettudományi kérdésekkel foglalkozó könyveket (is) forgatnak. Zenei ízlésük is széleskörű, a komolyzene és a könnyűzene -szeretete egyaránt jellemző rájuk, de az operett, a népzene is az átlagosnál több hallgatót toborozhat e csoport tagjaiból.

A kulturális tevékenységeken kívül másféle szórakozásban, szabadidős tevékenységben is aktívak, bár ebben is az előző csoportnál mérsékeltebben. Mozgásigényüket sétálással, kirándulással elégítik ki, de a rendszeresen sportolók aránya is viszonylag magas körökben. Higgadtabb életmódjuknak köszönhetően a „mindenevő” csoporthoz képest többen foglalkoznak az otthonukkal, kertészkedéssel, növényekkel, állatokkal, barkácsolással, és az éttermeknek is ritkább vendégei. A barátok és a vendégeskedés számukra is fontos, és többségüknek hobbija is van. Az új technikával, a számítógépekkel, az internettel sokan próbálnak közülük lépést tartani. Talán a „Kattints rá nagy!” tanfolyamok jelentkezői is e csoportból kerülnek ki.

Sorsukkal és önmagukkal e csoport tagjai is a többi csoportnál nagyobb mértékben elégedettek. Értékrendjük jellemzően nyitott, kifelé forduló (83%), egyharmaduk a hedonista, 51%-uk a közösségi értékrendet képviseli.

*Kik tartoznak a csoportba?*

A csoport tagjainak 85%-a legalább érettségizett, képzettségük hasonló az előző csoportéhoz, de értelemszerűen kevesebb köztük a még tanuló. A vezetők aránya e csoportban a legmagasabb, több mint kétszerese a lakosságra jellemzőnek. 40%-át a 40–60 év közöttiek alkotják, de összességében 70%-uk 30 év feletti. Az átlagéletkor 38 év. A csoportban több a nő: 60% a nők, 40% a férfiak aránya. Ez a „fiatalos-mindenevő” csoport után a második legvagyonosabb csoport. Képzetleneket köztük sem nagyon találunk, összesen 16% a csupán nyolc általánossal vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezők aránya. Átlagos, azaz egyharmad körüli, a megyeszékhelyeken és Budapesten élők aránya. Az átlagosnál nagyobb arányban kerülnek ki a közepes nagyságú városokból és kisebb arányban a kisebb településekről. A két alföldi régió lakosai alul-, a Közép- és Nyugat-Dunántúl lakosai valamelyest felülreprezentáltak a csoportban.

A 14–70 éves lakosság 9%-a, kb. 700 ezer ember tartozik közéjük.

## ***Az egyoldalú életmódot folytató csoportok***

### **3. Mozizós-bulizós**

Ez a szintén túlnyomórészt fiatalokból álló csoport, a fiatal, „mindenevő” csoport képzetlenebb, igénytelenebb, stílszerűen szólva „lightosabb” változata. Ők havonta kb. egyszer vesznek részt valamilyen kulturális eseményen. Tagjai főleg moziba járnak, de évente egyszer elmennek színházba vagy egy rockkoncertre, esetleg művelődési házba is. Könyvet az előző csoportoknál ritkábban, évente kb. hetet vesznek kézbe. Olvasmányaik zömét a könnyű irodalom, a krimik, a kalandregények, kémtörténetek, romantikus-szerelmes könyvek teszik ki. A zenehallgatás fontos számukra, zenei ízlésükben a hazai és a külföldi pop, rock mellett az alternatív zenének jut még hely. A jazz, a világzene, a komolyzene iránt csak átlagosan érdeklődnek. Számítógépezni, internetezni a csoportnak csak a fele szokott rendszeresen, ami figyelembevételével azt, hogy e csoportnak is alacsony az életkora, kevésnek mondható. A „mindenevő” fiatalokhoz képest kevesebb a rendszeresen sportolók és a természetbe járók, kirándulók aránya is. A barátok, a szórakozás, a bulizás viszont számukra is fontos. Hobbival, valamilyen művészeti tevékenységben való kiteljesedéssel kevesebben foglalkoznak, mint a másik fiatal csoport tagjai.

Eletük eddigi alakulásával és tehetségükkel, képességeikkel a „mindenevő” csoporthoz képest kevésbé elégedettek, külsejükkel, jellemükkel viszont ugyanolyan mértékben, mint a „leg” csoport. Elégedetlenségük viszont nem töri kedvüket jövőbeni kilátásaikkal kapcsolatban, ezt a fiatal, „mindenevő” csoportéhoz hasonlóan értékeli.

Az összes csoport közül ebben a legmagasabb a hedonista értékrendet vallók aránya (54%). Egynegyedik közösségi értékrendet vall, így összességében e csoportban is a kifelé forduló, nyitott értékrendet vallók alkotják a (80%-os) többséget.

#### *Kik tartoznak a csoportba?*

A legfiatalabb csoport, felét a huszonévesek adják, és 86%-uk 40 év alatti. Az átlagéletkor 27 év. Több a férfi körükben: 60%–40% a férfi–nő arány. A képzettség szerint az érettségizettek és a még tanulók adják a többséget, a diplomások aránya mindössze 8%. E csoportban már a képzetlenebbek is megjelennek, a csoport több mint egynegyedet alkotják. Vagyoni helyzetük közepes. Háromnegyedik közepes- és nagyvárosok lakója, mindössze egynegyedik él 10 ezer főnél kisebb településen. A közép-magyarországi régió lakosai túlréprezentáltak, az alföldi régiók alulréprezentáltak a csoportban.

A 14–70 évesek 14%-a, kb. 1 millió ember tartozik közéjük.

#### **4. Művelődési házba járók**

A csoport tagjai átlagosan havi rendszerességgel járnak a művelődési házak szórakoztató, illetve kulturális, ismeretterjesztő programjaira, de emellett szinte egyáltalán nem járnak más kultúra-közvetítő intézménybe, és könyvet is csak elvétve (évente kb. négyet) szoktak kézbevenni. A testmozgás, a sportolás, a kirándulás nem tartozik kedvenc rekreációs tevékenységeik sorába. Az eddig tárgyalt többi csoportnál több időt töltenek tévénézéssel, rádióhallgatással. Szabadidejükben leginkább az otthoni, ház körüli tevékenységeket preferálják, kertészkedni, állatokkal foglalkozni, barkácsolni szoktak, és barátaikkal is sokan összejárnak közülük. A közösség iránti igényük mutatkozik meg abban is, hogy viszonylag nagy arányban (40%) járnak valamilyen egyesületbe, klubba. Ők a vidék polgárosuló rétege.

**E csoport talán kulturálisan a legdepriváltabb, a leginkább hátrányos helyzetű abban az értelemben, hogy közülük vallották legtöbben (közel egyharmaduk) azt, hogy gyakrabban járnának színházba, moziba, ha lakóhelyükhöz képest közelebb, könnyebben elérhetőek lennének ezen intézmények.** Igényeik e két területen a leginkább kielégítetlenek. Az olvasás nem fontos számukra, amit az is jelez, hogy ha könyvtár vagy könyvesbolt lenne közelebb lakóhelyükhöz, akkor is csak 10–15%-uk látogatná ezen intézményeket gyakrabban. Zenei ízlésükre a populáris könnyűzene és a magyar népdal kedvelése jellemző. A csoport fele foglalkozik valamilyen hobbival, ez az átlagosnál valamivel magasabb érték.

Önmagukkal és sorsukkal kapcsolatban inkább az elégedetlenek táborához tartoznak. E csoport az előzőkhöz képest már kevésbé nyitott, a nyitott-zárt értékrend felosztás alapján 65%–35%-os arányt találunk. A hedonisták 30%-ban, a közösségi értékrendet képviselők 35%-ban, a materiálisak 23%-ban, az üdvözülők 12%-ban fordulnak elő köztük.

#### *Kik tartoznak a csoportba?*

A csoport életkora átlagos, sem a fiatalok, sem az idősebbek nincsenek köztük túlréprezentálva. A nők enyhe túlsúlya jellemző: 57–43% a nő–férfi arány.

A csoport kétharmada alacsony képzettségű, 36% a csupán nyolc osztállyal, 24% a szakmunkásiskolával rendelkezők aránya. Mindössze 8% körükben a diplomás, és 20% az érettségizett, 60%-uk kétkezi munkás. Anyagi helyzetük az átlagosnál rosszabb: a csoport felében a háztartás havi jövedelme 90 ezer forintnál kevesebb. Tagjaik között erősen túlréprezentáltak a községi lakosok. A dél-dunántúliak felül, az észak-magyarországiak alulréprezentáltak ezen életmódcsoportban.

A 14–70 évesek 10%-a, kb. 750 ezer ember tartozik közéjük.

### ***Az otthonülő csoportok***

#### **5. Olvasós**

Ez a csoport szinte egyáltalán nem, évente mindössze háromszor megy el valamilyen kulturális eseményre. Nem járnak rendszeresen se színházba, se hangversenyekre, de még moziba, művelődési házba se. Legfeljebb egy-egy kiállításra vetődnek el. Nem szeretnek otthonról kimozdulni, de az otthon kényelmében sokat olvasnak, átlagosan ők is évente 23 könyvet. Olvasmányaik között több a könnyű, mint a komoly irodalom. Természeti és társadalmi témájú könyveket is forgatnak. Az otthoni zenehallgatásban nem térnek el az átlagostól. Szeretik a lakásukat csinosítani, barkácsolni, többségük szívesen foglalkozik növényeivel. Barátaikkal az átlagosnál kisebb arányban találkoznak, és a különböző vendéglátóhelyeket sem sokan látogatják. A testmozgásnak is csak kevesen áldoznak, sem sportolni, sem kirándulni nemigen járnak.

Önmagukkal és sorsukkal kapcsolatban ők is az elégedetlenek táborához tartoznak. A különböző értékrendek az előző, a művelődési házba járó csoportéhoz teljesen azonosan vannak jelen: a hedonisták 30%-ban, a közösségi értékrendet képviselők 35%-ban, a materiálisak 24%-ban, az üdvözülők 12%-ban fordulnak elő köztük.

#### *Kik tartoznak a csoportba?*

A csoport kétharmada 40 év feletti, a 30 év alattiak aránya mindössze 17%. Ez az egyik legidősebb csoport, az átlagos életkor 44 év. Enyhén felülreprezentáltak a nők, 58–42% a nő-férfi arány.

Az átlagosnál képzetesebb csoport: az érettségizettek (36%) és a diplomások (20%) aránya összesen 56%. A csoport közel fele irodai-szellemi dolgozó és szakmunkás. Vagyoni helyzetük is valamelyest kedvezőbb, mint a lakossági átlag. Tagjaik között enyhén túlréprezentáltak a nagyobb városok lakói. A megyeszékhelyeken és Budapesten élők alkotják a csoport közel felét. A csoport régiók szerinti összetétele nem tér el az átlagostól.

A 14–70 évesek 17%-a, kb. 1.2 millió ember tartozik közéjük.

#### **6. Sívár**

Minden szempontból a legpasszívabb, a leghátrányosabb helyzetű csoport. Nem mozdulnak ki otthonról, még a helyi művelődési házba sem járnak. **Kultúra iránti igényük alacsony szintű, túlnyomó többségük akkor sem járna kultúraközvetítő intézménybe, ha az közelebb lenne lakóhelyükhöz. A ház körüli tevékenységek mellett szinte kizárólag tévénézéssel töltik szabadidejüket.**

E csoport énképe és sorsával való elégedettsége a legkedvezőtlenebb az összes csoport között.

A csoport felére a zárt-befelé forduló értékrend jellemző. Köztük a legmagasabb mind a materiális-individualista (30%), mind az üdvözülő-individualista (20%) értékrendet vallók aránya.

#### *Kik tartoznak a csoportba?*

A legidősebbek, és a legképzetlenebbek gyűjtőhelye. A csoport kétharmada 40 év feletti. Az átlagos életkor 45 év. A csoportot közel fele-fele arányban alkotják a nők és a férfiak.

A sívár életmódot folytatók 75%-a alacsony képzettségű, közel fele legfeljebb nyolc osztályt végzett. A diplomások aránya 5%, az érettségizetteké 17%. Anyagi helyzetük az átlagosnál rosszabb: a csoport felében a háztartás havi jövedelme 90 ezer forintnál kevesebb. Tagjaik között túlréprezentáltak a községi lakosok. A keleti országrész, az észak-magyarországi és az alföldi régiók lakosai az átlagosnál nagyobb arányban találhatóak a csoportban.

A 14–70 évesek 43%-a, 3.2 millió ember tartozik közéjük.

#### ***Atipikus életvitel: a sívár életmódot folytató képzettek és fiatalok***

Külön megvizsgáltuk két olyan társadalmi szegmens passzív életmódot folytató alcsoportját, mely szegmensekhez egyébként aktivitást társít a közgondolkodás, amit az átlagok szintjén igazol is a statisztika. E két csoport a képzetesebb középrétegek és a fiatalok csoportja. Vajon kik ők, miben térnek el a nem sívár életet élő társaiktól?

A sívár életmódot folytató képzettek (diplomások és érettségizettek) életkori összetételüknél fogva a konszolidált vagy az olvasós csoporthoz hasonlíthatnak, emiatt elvárható lenne, hogy ezen két csoport valamelyikében legyenek. E két csoporttal összehasonlítva azt látjuk, hogy a képzett, ámde sívár életmódot folytatók között valamivel több a műszaki, a közgazdasági, a jogi képesítésű, és kevesebb a humán beállítottságú ember (bölcész, tanár, művész), mint a másik két életmód csoportban. Szintén több körükben az idős (60 év feletti), a nyugdíjas, különösen a rokkant nyugdíjas, és részben ebből következően a rossz jövedelmi helyzetű. Valamivel több köztük a férfi. Érdekes módon lakóhelyük nagyságával nincs összefüggésben visszahúzódott életmódjuk. (Ezt mutatja az is, hogy ha közelebb laktának a kultúraközvetítő intézményekhez, akkor se sokan gondolják úgy, hogy gyakrabban eljárának.) Ezek az emberek önmagukkal, sorsukkal elégedetlenebbek, mint az aktív csoportok tagjai. Míg a konszolidált és olvasós életmódot folytatók körében 20–30% a két zárt, befelé forduló értékrendet képviselők aránya, addig a sívár életmódú képzetteknel 40% ez az arány. Ezek az emberek csalódottak, önmagukkal kevésbé elégedettek, és jövőjükhez sem fűznek túlzott reményeket.

A felsoroltak közül tehát az anyagiaktól és az értékrendtől függ a leginkább, hogy a képzett rétegek közül passzív, sívár vagy aktívabb életmódot folytat-e valaki. Az érettségizettek és a diplomások körében összesen

egyharmad körüli a jövedelmükből nehezen megélők aránya, a passzív életmódot folytatóknak viszont majdnem fele vallja magáról, hogy nehezen (vagy nagyon nehezen) tud csak kijönni a jövedelméből. (Lásd az 5. táblázatot.)

Érdekes eredményt kapunk akkor, ha a különböző szintű iskolai végzettségű embereken belül képezzük az életmód csoportokat. Ekkor tehát nem arra vagyunk kíváncsiak, hogy a társadalomban összességében milyen életmódcsoportok vannak jelen, és ezekre milyen iskolai végzettség a jellemző, hanem külön megvizsgáljuk azt, hogy a diplomásokon és az érettségivel rendelkezőkön belül, illetve az ennél alacsonyabb végzettségűeken belül milyen életmód csoportok különíthetők el. Ekkor arra kapunk választ, hogy azonos iskolai végzettség mellett mennyire változatos életmód csoportok alakulnak ki.

**A diplomásokat önmagukban vizsgálva, meglepő az az eredmény, hogy több mint 40%-uk tartozik a passzív, leszakadt csoportba. Ők nem járnak kultúráközvetítő intézményekbe, és a többi diplomásnál sokkal kevesebb könyvet (10 vs. 25) is olvasnak.** Úgyis fogalmazhatunk, hogy a diplomásokon belül a vártnál nagyobb egyenlőtlenségek, különbségek vannak a különböző aktív életmódot élő csoportok összessége és a passzívok csoportja között.

5. tábla. Az érettségizettek és diplomások társadalmi-demográfiai jellemzői a főként képzetekre jellemző két életmódcsoportban és a sivár életmódcsoportban  
(N=1232)

	hagyományosan kulturálódó	olvasós	sivár	érettségizett és diplomás összesen
	%	%	%	%
arányuk a képzett csoportokban	15	26	26	
<b>Nem</b>				
férfi	31	42	<b>49</b>	43
nő	69	58	51	57
<b>Életkor</b>				
14–18 éves	0	0	0	0
19–29 éves	11	11	15	19
30–39 éves	25	21	19	24
40–59 éves	54	53	53	47
60–70 éves	10	14	13	10
<b>Jövedelem (netto Ft/hó)</b>				
90 ezer Ft alatt	12	18	<b>28</b>	20
90–149 ezer Ft	30	32	32	28
150 ezer Ft felett	<b>37</b>	<b>27</b>	17	28
nincs adat	21	23	23	25

Az 5. táblázat folytatása

	hagyományosan kulturálódó	olvasós	sivár	érettségizett és diplomás összesen
	%	%	%	%
<b>Szubjektív jövedelmi helyzet</b>				
kényelmesen megélünk a jövedelmünkből	9	5	8	9
kijövünk a jövedelmünkből	58	59	47	57
nehezen élünk meg a jövedelmünkből	25	26	<b>33</b>	25
nagyon nehezen élünk meg a jövedelmünkből	5	8	<b>11</b>	8
<b>Gazdasági státusz</b>				
aktív	71	63	62	69

gyes-gyed, htb.	5	8	7	6
(rokkant) nyugdíjas	17	<b>26</b>	<b>26</b>	18
munkanélküli	5	4	4	4
egyéb inaktív	2	0	1	1
<b>Elégedettség</b>				
elégedett az eddigi életével	<b>52</b>	48	47	52
elégedett a jövőbeli kilátásaival	<b>35</b>	<b>33</b>	28	35
elégedett a tehetségével	<b>53</b>	44	43	49
elégedett a jellemével	<b>64</b>	59	59	64
elégedett a külsejével	38	41	43	44

Az 5. táblázat folytatása

	hagyományosan kulturálódó	olvasós	sivár	érettségizettek és diplomások összesen
	%	%	%	%
<b>Értékrend</b>				
hedonista	30	32	29	33
közösségi	<b>49</b>	<b>38</b>	30	39
üdvözülő	5	7	<b>15</b>	8
materiális	16	23	<b>25</b>	20
<b>Lakóhely nagysága</b>				
2000 fő alatti község	13	12	10	11
2–5000 fő közötti község	11	10	11	9
5–20 000 fő közötti község	3	3	4	4
10 000 fő alatti város	6	4	6	5
10–100 000 fő közötti város	25	21	25	22
megyeszékhely	21	25	22	23
Budapest	21	26	22	27
<b>Régió</b>				
Közép–Magyarország	33	34	36	38
Közép–Dunántúl	<b>15</b>	10	8	10
Nyugat–Dunántúl	10	13	9	9
Dél–Dunántúl	11	7	8	8
Észak–Magyarország	12	16	15	13
Észak–Alföld	7	11	11	10
Dél–Alföld	13	9	14	12
<i>összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Az érettségizettek homogénebbek ebből a szempontból, körükben „csak” egyharmad (35%) a többiekhez képest passzív életet élők aránya. (A szakmunkások és a nyolc osztályt végzettek képzetlen rétegen belül szintén nagy (55%) a többi képzetlenhez képest is passzív csoport.)

A másik atipikus viselkedés a sivár életmódot folytató fiatalé. Ezt a csoportot a fiatalokra leginkább jellemző „mindenevő” és a mozizó-bulizó csoportokkal hasonlítjuk össze.

A fiatalok életmódjában a lakóhely fontos differenciáló tényező: **a községekben – különösen a 5000 főnél kisebbekben – élő fiatalok vannak különösen hátrányos helyzetben, hiszen nem élhetnek a korosztályukra jellemző legkedveltebb szórakozással, a mozibajárással. (40%-uk úgy gondolja, hogy ha lakóhelyükhöz közelebb lenne a mozi, akkor valószínűleg gyorsabban járnának.)** A lakóhely régiója is szül különbségeket, az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiók fiataljai felülreprezentáltak, míg a Közép-Magyarországon élők alulreprezentáltak a sivár életmód csoportban. Az iskolázottság is nagyon fontos tényező, 70%-uk alacsony képzettségű és 60%-uk olyan családban él, amely nehezen vagy nagyon nehezen jön ki a jövedelméből. E szegények aránya az aktív, „mindenevő” fiataloknál és a mozibajáró



csoportnál csak 25% körüli. A munkanélküliek is a többinél nagyobb arányban találhatóak e csoportban. Talán csak átmenetileg kerültek ide a gyes-en, gyed-en lévő anyukák, akiknek egy része a gyermekek felnevelésével kikerülhet innen. A sivár életet élő fiatalok többségének önbecsülése rendkívül alacsony, és jövőjüket is reménytelennek látják. A zártabb, befelé forduló értékrendet vallók aránya magasabb körökben, mint az aktívabb életet élő fiataloknál, részben ez is magyarázza a passzívabb életvitelt. Bár a nyitott, hedonista értékrendet vallók 40%-os aránya alatta marad a másik két életmód csoportban mért 50–60%-os aránynak, ettől még valószínűsíthető, hogy ez a 40% nem, vagy csak korlátozottan tudja a lakóhelye és pénztárcája nyújtotta szűkös lehetőségek miatt a szabadidejét, az életet élvezni. A sivár életmód egy részük számára tehát ilyen értelemben is kényszer.

6. tábla. A fiatalok (30 év alattiak) társadalmi-demográfiai jellemzői a főként fiatalokra jellemző két életmódcsoportban és a sivár életmódcsoportban  
(N=1090)

	„minden- evő”	mozizós- bulizós	sivár	fiatalok összesen
	%	%	%	%
a csoport fiatalokon belüli aránya	13	30	29	
<b>Nem</b>				
férfi	49	60	51	51
nő	51	40	49	49
<b>Iskolai végzettség</b>				
8 általános	3	6	<b>25</b>	13
szakmunkás	12	19	<b>44</b>	27
érettségi	13	23	12	17
felsőfokú	8	5	3	5
tanuló	<b>64</b>	<b>47</b>	16	38

A 6. táblázat folytatása

	„minden- evő”	mozizós- bulizós	sivár	fiatalok összesen
	%	%	%	%
<b>Jövedelem (netto Ft/hó)</b>				
90 ezer Ft alatt	11	19	<b>40</b>	27
90–149 ezer Ft	20	20	28	23
150 ezer Ft felett	30	18	8	15
nincs adat	39	43	24	36
<b>Szubjektív jövedelmi helyzet</b>				
kényelmesen megélünk a jövedelmünkből kijövünk	17	11	5	8
a jövedelmünkből nehezen élünk meg a jövedelmünkből	52	59	34	48
nagyon nehezen élünk meg a jövedelmünkből	20	19	<b>40</b>	28
	5	8	<b>20</b>	12
<b>Gazdasági státusz</b>				
aktív	29	44	47	40
gyes–gyed, htb.	4	1	<b>18</b>	10
munkanélküli	2	5	<b>11</b>	8
tanuló	<b>64</b>	<b>47</b>	16	38
egyéb inaktív	2	3	7	5

A 6. táblázat folytatása

	„minden- evő”	mozizós- bulizós	sivár	fiatalok összesen
	%	%	%	%
<b>Elégedettség</b>				
elégedett az eddigi életével	<b>63</b>	<b>60</b>	39	52
elégedett a jövőbeli kilátásaival	<b>50</b>	<b>56</b>	32	46
elégedett a tehetségével	<b>60</b>	<b>54</b>	34	47
elégedett a jellemével	<b>67</b>	<b>70</b>	48	60
elégedett a külsejével	<b>60</b>	<b>58</b>	44	50
<b>Értékrend</b>				
hedonista	<b>47</b>	<b>60</b>	39	47
közösségi	34	22	25	29
üdvözülő	7	8	10	9
materiális	13	10	<b>26</b>	15
<b>Lakóhely</b>				
2000 fő alatti község	9	9	<b>20</b>	17
2–5000 fő közötti község	7	9	<b>22</b>	15
5–20 000 fő közötti község	2	6	5	5
10 000 fő alatti város	6	5	9	7
10–100 000 fő közötti város	17	24	19	21
megyeszékhely	<b>27</b>	<b>23</b>	13	18
Budapest	<b>31</b>	<b>24</b>	12	17

A 6. táblázat folytatása

	„minden- evő”	mozizós- bulizós	sivár	fiatalok összesen
	%	%	%	%
<b>Régió</b>				
Közép–Magyarország	<b>39</b>	<b>35</b>	21	28
Közép–Dunántúl	12	14	10	11
Nyugat–Dunántúl	9	12	6	10
Dél–Dunántúl	5	7	12	10
Észak–Magyarország	10	10	<b>17</b>	12
Észak–Alföld	12	10	<b>20</b>	15
Dél–Alföld	14	11	14	13
<i>összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Az atipikus életmódok az átlagostól, a trendtől való eltérés példái. Segítségükkel kanyarodjunk vissza az értékek és a szükségletek hierarchiájához és életmóddal kapcsolatos szerepükhöz.

A szükségletek hierarchiájának elmélete, osztársadalmi jellemzőként, „statisztikailag” működik, hiszen láthatjuk, hogy összefüggés van az anyagi helyzet és a kulturális aktivitás, illetve a képzettség és a kulturális aktivitás között. Más szóval, a szegényebbeknél, akiknek még a mindennapi megélhetéshez szükséges pénz előteremtése a legfontosabb, ritkábban találkozunk kulturális aktivitást is tartalmazó életmódtípussal; és fordítva, a jobbmódúak, akik már megteremtették a megélhetés biztonságát, többre vágnak, szabadidejük eltöltésében is nagyobb arányban jelennek meg azok a tevékenységek, amelyek már nem az alapvető létfenntartáshoz szükségesek. Ugyanakkor láttuk azt is, néhány atipikus esetet vizsgálva, hogy mikroszinten nem feltétlenül igaz ez az összefüggés. Számít a lakóhely, ami egyben a lehetőségeket határozza meg. Hiába van meg az igénye egy kistelepülésen élő embernek a kultúra-fogyasztás magasabb szintjére, ennek kielégítéséhez sokkal nagyobb energiákat (és költségeket) kell mozgósítania, mint egy nagyvárosban élőnek.

Az áldozatvállalás szintje pedig lehet, hogy az egyéni beállítottságok különbözőségének kifejezője. Fgyelembe kell venni tehát az egyéni adottságokat, a tehetség típusát, az önmegvalósítás vágyának fokát is. Láttuk, hogy összefügg az életmód az önmagába vetett hittel, az önbecsüléssel is, avval, hogy mennyire elégedett az egyén sajátmagával, az élete alakulásával. És nyilván befolyásoló az egyéni karakter olyan szempontból is, hogy mennyire kényelmes, otthonülő vagy mozgékony valaki. Nem feledkezhetünk meg az egyének fizikai, demográfiai adottságaiból eredeztethető különbségeiről sem. Ezek közé tartozik az életkor és a nem. Az életkorral változóak az igények, minél fiatalabb valaki, annál inkább igényli az élményeket, tudása, tapasztalatai, ismeretei gyarapítását, míg az életkor előrehaladtával, ez az éhség általában csökken. A nemek eltérő biológiai funkciója, az eltérő társadalmi szerepelvárások, valamint eltérő agyszerkezete szintén jelentős különbségeket eredményezhet abban, hogy az életmódban az önmegvalósítás milyen formája realizálódik. Az értékrendet befolyásoló szükségletek tehát egyrészt tényleg hierarchikusan rendeződnek el, és társadalmi szinten igaz, hogy összefüggés van az életmód, az értékrend, valamint az anyagi és nem anyagi szükségletek kielégítettségi foka között, másrészt az is igaz, hogy a szükségletek kielégítettségét befolyásolja a különböző lehetőségeket kínáló lakó- és családi környezet, továbbá az egyének belső adottságai, képességei, valamint külső tényezők, demográfiai jellemzők is.

Ezen összefüggéseket érdemes szem előtt tartania mindazoknak, akik a kulturális egyenlőtlenségek csökkentését tűzik zászlajukra. Egyszerre kell serkenteni a létbiztonság megteremtésének lehetőségét, csökkenteni a lakóhelyi környezetből adódó egyenlőtlenségeket, valamint bővíteni az egyéni képességek, adottságok egyénre szabott kibontakoztatási lehetőségét. Minthogy a társadalmi-családi környezet nyújtotta lehetőségek és a képességek természetüknél fogva egyenlőtlenül oszlanak el, csökkentésük alapvetően korrekciós jellegű eszközöket kíván. Az iskolarendszernek a kiegyenlítésre, a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatására, valamint a felnőttkori korrekciós lehetőségekre kellene összpontosítania. A lakóhely szülte különbségek a hozzáférést megkönnyítő lehetőségekkel, intézkedésekkel részben enyhíthetők.

—De mekkorák is a kulturális különbségek? A kulturális intézményrendszert a társadalom milyen mértékben használja, vagy másképp fogalmazva a kulturális kormányzat a társadalom hányad részének a kormányzata?

## A KULTURÁLIS EGYENLŐTLENSÉG MÉRTÉKE, MUTATÓI

A jövedelmi egyenlőtlenségek mérésének egyik mutatója az alsó és felső jövedelmi tizedek közti különbségek mértéke. Ez napjainkban kb. nyolcszoros-kilencszeres, azaz a társadalom legfelső jövedelmi tizede nyolcszor-kilencszer annyi jövedelemmel rendelkezik, mint a legalsó tized. Ennek mintájára kiszámítottuk a kulturális fogyasztásbeli egyenlőtlenségeket. A számítás az egy év során a kulturális eseményeken való részvételek és az elolvasott könyvek számán alapul<sup>2</sup>. Számításainkba nem vontunk be semmilyen pénzzel kapcsolatos mutatót, sem a jövedelmet, sem a kiadásokra vonatkozó adatokat. Azt számoltuk össze, hogy a vizsgált 2003-as év során összesen hányszor voltak színházban, moziban, komoly és könnyűzenei koncerteken, kiállításokon, művelődési házban az emberek, és ehhez még hozzáadtuk az elolvasott könyvek számát is. Az így létrejövő összeget tekintjük a teljes kulturális fogyasztásnak. Ezt a minden megkérdézetre előállított értéket növekvő sorrendbe rendezve tíz százalékonként kiszámítható egy-egy tized átlagos kulturális fogyasztása és a legalsó és legfelső tized fogyasztása közötti különbség. Minthogy azonban **a népesség több mint tíz százaléka egyáltalán nem fogyasztott semmit, azaz nem volt a felsoroltak közül egyetlen kultúráközvetítő intézményben sem, és egyetlen könyvet sem olvasott, a nullával való szorzás/osztás nem lehetséges, így viszonyszám sem képezhető. Ha nem tizedekbe, hanem ötödökbe (kvintilisekbe) osztjuk a társadalmat, akkor már nem nulla lesz a legalsó ötöd átlagos fogyasztása, hanem 0.3 (db. program, könyv), a felső ötödé pedig 65.8 (db. program, könyv), a különbség még így is óriási: 220-szoros!!!** Ha harmadoljuk a társadalmat, akkor az alsó és felső kulturális harmad között 34-szeres a különbség, ha pedig ketté osztjuk a társadalmat, még akkor sem kétszer, háromszor vagy négyszer, hanem tízszer többet fogyaszt a társadalom egyik fele, mint a másik.

<sup>2</sup>A számításoknál minden kultúráközvetítő intézmény látogatása egyenértékűnek számít, tehát pl. egy színházi látogatás ugyanannyit ér, mint egy mozi vagy egy művelődési házban tett látogatás. A számbavétel ezen kívül a műfaji hovatartozást sem tudja figyelembe venni, egy musical egyenértékű egy királydrámával, egy akciófilm egy művészfilmmel, vagy egy művelődési házban tett látogatás esetén pl. egy bál egy ismeretterjesztő előadással. De ugyanígy nem tudunk különbséget tenni az olvasott könyvek típusa alapján sem, ugyanannyit ér egy hobbikönyv vagy egy krimi elolvasása, mint egy drámáé vagy egy színházi látogatásé. Mindebből az is nyilvánvaló, hogy ha lehetséges lenne az intézményi és a műfaji minőségi különbségek súlyozása is, akkor az egyenlőtlenségek még nagyobbak lennének.

7. tábla. A kulturális fogyasztás  
(kulturális programok + olvasott könyvek)  
átlagos darabszáma az egyes kvintilesekben

	kulturális program+könyvek száma (db)
legalsó ötöd	0.3
2	3.9
3	10.1
4	21.2
legfelső ötöd	65.8
főátlag	20.4

A kultúrához való hozzájutás egyenlőtlenségét mérhetjük úgy is, hogy a kulturális kínálatból (azt 100-nak véve) való részesedési arányt vizsgáljuk. Így számolva, **a társadalom felső kulturális tizede fogyasztja a kulturális kínálat közel felét (45%-át), a felső harmad fogyasztja a kulturális javak 80%-át, a társadalom fele fogyasztja a kulturális kínálat 90%-át!!!** Evvel az utolsó aránnyal visszaérkeztünk ahhoz a megállapításunkhoz, mely szerint a társadalom mintegy fele kultúrán kívüli, sőt, mint láttuk más szabadidős tevékenységből is teljesen kimarad, sivar életmódot folytat.

8. tábla. A kulturális fogyasztási (intézmények+könyvolvasás) decilisek részesedése a kulturális kínálatból

	%
legalsó tized	0
2	0.3
3	1.9
4	2.3
5	5.0
6	4.9
7	8.6
8	12.5
9	19.1
legfelső tized	45.4
összesen	100.0

Azt feltételeztük, hogy a különbségek nagy részéért az olvasás a felelős, hiszen az „írástudók” egyes csoportjai sok könyvet olvasnak, és egyszerűbbnek tűnik, mondjuk 20 könyvet elolvasni, mint hússzor színházba menni. E hipotézisből az következik, hogy ha csak a kulturális intézményhálózat igénybevételét vizsgáljuk, kisebb különbségeket fogunk kapni. Hipotézisünket tesztelendő kiszámítottuk az egyenlőtlenségi mutatókat úgy is, hogy az elolvasott könyveket nem, csak a kulturális eseményeken (színház, mozi stb.) való részvételek számát vettük figyelembe. Az eredmények cáfolják a feltételezésünket, **a különbségek a könyvek számbavétele nélkül átlagosan 5%-kal még nagyobbak: a felső harmad fogyasztja a kulturális intézményhálózat kínálatának 85%-át, a felső ötöd fogyasztja a kínálat 70%-át, a felső tized fogyasztja a kínálat felét.** Ha a könyvolvasást kihagyjuk a számításokból, és csak a felsorolt hatféle kultúráközvetítő intézmény látogatásának számát vesszük figyelembe, akkor a kultúrán kívüliek, a kulturális intézményhálózatot nem használók aránya 12%-ról 24%-ra nő. **Az olvasást is figyelembe véve tehát valamelyest enyhébbek a kulturális különbségek.**

9. tábla. A kulturális fogyasztási (könyvolvasás nélkül) decilisek részesedése a kulturális kínálatból

	%
alsó tized	0
2	0

3	0.7
4	1.5
5	3.6
6	4.2
7	9.3
8	11.2
9	18.8
felső tized	50.7
összesen	100.0

A kulturális fogyasztás egyenlőtlenségi mutatói alapján azt mondhatjuk, hogy **a kulturális kormány a társadalom csak mintegy felének a kormánya, az általa is támogatott kulturális szektor szolgáltatásait a társadalom fele tudja vagy akarja használni.** Sok ez vagy kevés? Míhez viszonyítsunk, milyen mérték szerint sok vagy kevés? Elméletileg kevés, hiszen ideális esetben a társadalom minden tagjának részesülnie kellene belőle. A valóság, az emberek eltérő igényei, képességei, lehetőségei ennek az ideális állapotnak a megvalósulását eleve lehetetlenné teszik, az egyenlőtlen részesedés a dolgok természetéből adódik. Mértéke azonban továbbra is kérdéses.

A válaszhoz hozzájárulhat, az összehasonlítás egyik módja lehet, ha más többé-kevésbé hasonló helyzetű országokéval vetjük össze a magyarok kulturális fogyasztására vonatkozó adatait.

Mivel minden mérés más, és egyelőre nincs a kulturális fogyasztásnak olyan, nemzetközileg is elfogadott standard, egységes elvek alapján kialakított és mért mutatója, mint pl. a GDP, ezért csak olyan kutatási adatok vehetők össze egymással, melyeket azonos módszerrel, ugyanavval a kérdőívvel több országban, egyazon időpontban vizsgáltak. Ezen feltételek hiányában a mi adataink erre az összevetésre nem alkalmasak, ezért a következőkben egy nemzetközi vizsgálat adataiból mutatunk be néhány fontosabbat.

## KITEKINTŐ: NÉHÁNY KÜLFÖLDI ÖSSZEHAONLÍTÓ ADAT

A 2003 évi Eurobarometer<sup>3</sup> vizsgálat a 2004-ben EU-tagdá vált tíz és a még beboosátásra váró három ország adatait hasonlítja össze. Vajon hol áll a rangsorban Magyarország?

A vizsgálat során a következő tevékenységeket vették számba: könyvtár, mozi, sportesemény, történelmi emlékmű, koncert, hazai múzeum/ kiállítás, külföldi múzeum/kiállítás, színház, balett/tánc produkciók és régészeti ásatás látogatása. Ezen tevékenységekre vonatkozóan kétféle adat áll rendelkezésünkre: ezek bármelyikét egy év alatt végzők aránya, illetve a látogatások gyakoriságának átlaga.

A kulturális eseményeken résztvevők arányát tekintve a frissen belépett tíz ország között Magyarország Lengyelországgal együtt átlag alatt teljesít és csak a még belépésre váró országok, Törökország, Románia és Bulgária kulturális aktivitása marad el a magyarokétól. A kultúrában résztvevők aktivitását tekintve kedvezőbbek a magyarokra nézve az adatok, a 3.7-szeri látogatási gyakorisággal a negyedik helyet foglalja el a 13-ak rangsorában. A csehek, az észtek és a szlovének 80% körüli részvételi aránya mellé 3.9-es gyakoriság társul, több országnál 70% körüli részvételhez 3.5 körüli gyakoriság. **A magyaroknál a 63%-os részvételi arány mellett 3.7-es gyakoriság a nagyobb egyenlőtlenség jelzőszáma: kevesebbek gyakrabban jutnak kultúrához.**

A hobbiból maguk is művészeti tevékenységeket végzők arányát vizsgálva is kedvezőtlenek ránk nézve az adatok, aktivitásunk elmarad a 13 országot jellemző átlagtól, és csak Bulgáriát megelőzve, mindössze a 12. helyet foglaljuk el. A legaktívabbak az észtek, ahol a népesség 63%-a végez maga is valamilyen művészeti tevékenységet, amiből 42% szervezeten, valamilyen egyesület, klub, szakkör keretében zajlik. A magyaroknál ennek kevesebb, mint fele, mindössze 30% a művészeti tevékenységeket végzők aránya, és csak 15% zajlik társasági keretekben. (Lásd a 6. ábrát.)

**Nemzetközi összehasonlításban tehát azt láthatjuk, hogy a közép-kelet-európai régió országaihoz képest a kulturális életben való részvételi aktivitásunk, mind passzív, befogadóként, mind aktív**

<sup>3</sup>Forrás: a Magyar Gallup Intézet honlapja. www.gallup.hu: Eurobarometer 2003.1, Public Opinion in the candidate countries, New Europeans and Culture

**résztevéőként átlag alatti! A képet tovább rontja, hogy a kulturális egyenlőtlenség mértékében viszont az élményhöz tartozunk.**

## ÖSSZEFOGLALÁS, KULTURÁLIS POLITIKAI KÖVETKEZTETÉSEK

Az elmúlt egy-két évtized során olyan társadalmi-gazdasági változások mentek végbe, melyek a kulturális fogyasztásban is lényeges változásokat eredményeztek. Ezeket az alábbiakban lehet összefoglalni:

– **Bővülő kínálat, a gazdasági fejlődés irányváltása;** a gazdaságban az ipar elsődlegességét felváltotta a szolgáltatói szektoré, megteremtve az élménygazdaság alapját. Az utóbbi években sok szabadidős tevékenység infrastruktúrája fejlődött, ami vonzóbbá tette ezek végzését, olykor a kulturális tevékenységek kárára. Gondoljunk pl. a vendéglátóhelyek megszorodására (cafék, éttermek, bárók) vagy a barkácsáruházak, a sportszerek stb. növekvő választékára, hogy csak néhányat említsünk az utóbbi évtized fergeteges kínálatbővüléséből. Mindeközben a kulturális tevékenységek infrastruktúrájának fejlődése elmaradt a nem kulturális szabadidős tevékenységek piac-orientált fejlődésétől. A szabadidős tevékenységek kínálatának bővülésével megnőtt a kulturális tevékenységek konkurenciája.

– **A kényszerek helyébe a választás szabadsága lép;** bár még nem mindenki, még nem is a többség, de emberek tömegei számára már jórészt döntési kérdéssé válik, hogy kocsmába megy vagy fitness terembe, akciófilmet néz vagy művészfilmet, „plázákban shoppingol” vagy könyvekre, színházra költi pénzét. Az egyéni motivációk kielégítésének lehetősége megnövekszik, egyre többféle életmód, szubkultúra választható.

– **Nő az otthon eltölthető szabadidő vonzereje;** a tévécsatornák bővülése, a számítógépek, az internet-csatlakozás otthoni terjedése megemeli a tévénézésre és a számítógépezésre fordított időt. Nő a háztartások audio-vizuális eszközökkel való felszereltsége. Emiatt az otthoni kulturálódás, a filmvetítés, a zenehallgatás lehetősége is a kultúraközvetítő intézmények szolgáltatásaival konkurál.

– **Az igények változnak;** a szabadidős tevékenységekhez való tömeges hozzáférési lehetőség a kultúrához való hozzáféréstől régebben kirekesztettek, a kultúra számára korábban láthatatlan rétegek igényeit is nagyobb mértékben tudja kielégíteni, ami a kulturális kínálat minőségét szükségszerűen felhívítja. A kulturális kínálaton belül átstrukturálódás megy végbe, csökken a hagyományos és a „magas” kultúra, és nő a tömegkultúra relatív súlya.

– **csökken a kultúra szakrális jellege;** maga a befogadás aktusa már kevésbé ünnepélyes, kivételes (más otthon nézni videón vagy tévén egy filmet, mint kilöltözve, rákészülve, esetleg más programokba építve moziba, színházba menni, más otthon, kényelmesen zenét hallgatni, mint a hangversenyteremben mocsanatlanul, síri csöndben ülni). A kultúra deszakralizálódásának másik mutatója, hogy maguk a művészi alkotások is tematikájukban és minőségükben szélesebb skálán mozognak, többféle embernek, többféle igazodási pontot, mintát tudnak felmutatni. A szélesebb választék egyben azt is jelenti, hogy több olyan mű születik, mely az emberek nagyobb része számára érthető és „használható”, a kultúra az elérhetőség növekedése mellett, ilyen szempontból is demokratizálódik.

– **Megnő az egyéni tájékozottság fontossága;** egyre nehezebb eligazodni, kiválasztani a megfelelő programokat, könyveket. A hallatlan méretű kínálat miatt az életmód kialakulásában felértékelődik a tájékozottság, az informálódás és az eligazodás képességének szerepe, a kapcsolati háló sűrűségének fontossága.

– **Nő a társadalmi egyenlőtlenség mértéke;** újabb dimenzióval bővül a társadalomtól való lemaradás lehetősége. Aki még az élménytársadalomból, a tömegkultúrából is kimarad, az még inkább kirekesztettnek érezheti magát. Nemcsak az egészségellátásból, a munkabérből, az oktatásból jut neki kevesebb az állami elosztásból, hanem a kulturális, szabadidős, rekreációs tevékenységekből is.

Mindebből az is következik, hogy egyre nehezebben csökkenthetők a társadalmi különbségek, az állam új kihívásokkal szembesül.

Elemzéseinkből kiderül, hogy a társadalom tíz százaléka használja a kulturális szolgáltatások felét, vagy a fele használja a kulturális intézményhálózat 90%-át. Többoldalúan bizonyítottuk, hogy a kulturális fogyasztási szokások, a szabadidő eltöltése legerősebben az iskolázottságtól függ.

Láttuk azt is, hogy erős a kapcsolat az iskolai végzettség és az értékrend között, minél képzetesebb valaki, annál nyitottabb a világra, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy sokoldalú, aktív életet él. Ez nem hat a felfedezés döbbenetével, de emlékezzünk arra is, hogy az iskolázottság és az értékrend, valamint az ennek következtében kialakított életmód között csak sztochasztikus, de nem determinisztikus a kapcsolat. Vannak alacsonyabb képzettség mellett is mozgalmas, színes életmódot, vagy magasabb iskolai végzettség ellenére passzív, punnyadó, események és kapcsolatok nélküli sivár életvitelt folytató emberek. Gondolhatnánk

ugyan ez utóbbi emberekről azt, hogy ez önként választott, az ebben élők számára megfelelő, kielégítő életmód, de ennek ellentmondani látszik, hogy többségük múltjával, önmagával elégedetlen, jövőjében nem bízó, rossz közérzetű ember. Azonban úgy tűnik, hogy az evidens alapösszefüggések ismerete ellenére, nincs elegendő és megfelelő társadalmi akarat a kedvezőtlen életpályák kialakulásának elkerülésére, de legalábbis számuk jelentős mértékű csökkentésére, sem megelőzés, sem utólagos korrekció formájában. Mindaddig, amíg ez a hozzáállás nem változik, érdemes újra és újra felhívni a figyelmet, és empirikus adatokkal bizonyítani, hogy még mindig tömegek szorulnak ki a kulturált társadalomból, hogy a központi akarat szülte segítség nélkül szinte lehetetlen kitörni a bűvös körből. A kirekesztettek, a társadalmi közösségeken és a kultúrán kívüliek zöme híján van mind a kulturális mind a kapcsolati tokének, náluk ezek utólagos pótlására, korrekciójára lenne szükség. Ezért felbecsülhetetlenül fontos lenne a hazánkban rendkívüli mértékben elmaradott, a munkaerőpiacra visszavezető felnőttképzés szélesítése. A felnőttképzés ideális esetben nemcsak eladható, pénzre váltható tudást, hanem közösséget, a tudáson és a közösségeken keresztül önbizalmat, önbecsülést, a motivációs szint emelkedését, a társadalomba való visszatérést is eredményezi. De legalább ilyen fontosak a nem okvetlenül pénzkereső szakmát, csak valamilyen művészeti, sport vagy egyéb hobbitevékenységet biztosító szakkörök, szakmai klubok, segítő közösségek, civil szerveződések terjedése, serkentése is, hiszen ezen tevékenységek vezetnek vissza vagy tartják benn az egyéneket a társadalomban, vagy akadályozhatják meg az onnan való kihullásukat. Lehet, hogy nehéz és körülményes számokkal kimutatni és igazolni a kultúra, a kulturáltság társadalmi-gazdasági hatását, de talán könnyebb belátni és igazolni a kulturálatlanság, a kirekesztettség hihetetlen romboló, gazdasági károkat okozó mivoltát, és azt, hogy a kultúra tág értelmezésén alapuló kulturális szint emelése elvezet a kultúra szűkebb értelemben vett szintjének emeléséhez is.

Míg a fővárosban a kulturális programok óriási kínálata, a kulturális sokszínűség, a bőség zavara, vidéken néhány várostól eltekintve zömében a szűkösség, a szürkeség, a hiány kultúrája a jellemző.

Míg a társadalom fele, az iskolázottak, a tanultak, az informáltak, élménytársadalomban élnek, a másik fele, az iskolázatlanok, a kapcsolatok és érdeklődés nélküliek, az alulinformáltak, a tájékozódni képtelenek legfeljebb a „rossz élmények társadalmában”, a kultúrán kívüliek társadalmában.

A kulturálközvetítő intézményrendszer használata óriási egyenlőtlenségeket takar. A kulturális kormányzat újraelosztó tevékenységéből jelenleg a társadalom alig fele részesül. Mit kap a másik fele? A NKÖM nem az egész társadalom minisztériuma? (Még akkor is, ha a kultúrával kapcsolatos kormányzati felelősséget államigazgatási feladatmegosztás szerint részben a Belügyminisztérium közvetítésével gyakorolja.)

A kulturális egyenlőtlenség legfőbb megjelenési formái a kínálati oldalról a kulturális szolgáltatások egyenlőtlen eloszlása, a keresleti, a befogadói oldalról pedig a kultúra befogadásához szükséges adottságok és igények egyenlőtlen eloszlása:

– A kulturálközvetítő intézményrendszer települések közötti egyenlőtlen eloszlása miatt több időt, energiát, pénzt kell áldoznia annak, aki messzebb lakik a kulturálközvetítő intézményektől.

– Emellett maga a választék sem egyforma: minőségi és mennyiségi különbségek tovább növelik az egyenlőtlenséget. A kisebb településeken átlagosan olcsóbb és alacsonyabb színvonalú előadások születnek, mint a fővárosban, vagy egy-egy nagyobb városban. A programok száma is jóval kevesebb.

– Az iskolázatlan ember általában kevesebb képességgel, tudással, készséggel rendelkezik a kultúra befogadásához. Egy átlagosan, és kiváltképp egy alacsonyán, iskolázott egyénnek például olyan olvasási-értési problémái vannak, melyek eleve csak könnyen emészthető, rövid mondatokkal, egyszerűen kifejtett szövegek megértését teszik lehetővé. A felnőttek körében végzett olvasás-értés vizsgálat (SIALS) szerint a társadalom 70–80%-a nem képes komplex, összetettebb szövegek megértésére. A vizsgálat ugyan az olvasási készségeket mérte, de joggal feltételezhető, hogy ugyanezen egyének nemcsak az irodalmi alkotásokkal, de más művészeti alkotások megértésével is nehezebben boldogulnak. Ha már a megértésnél elakadnak, akkor hogy tudnák felfogni a művészeti értékű, több értelmezési lehetőséget kínáló tartalmakat, és pláne hogy tudnák azokat önmagukba építeni, személyiségüket gazdagítani? Miért lenne rá egyáltalán igényük?

Mit jelentene ezek után az esélyegyenlőség vagy legalábbis az erre való törekvés biztosítása?

Az esélyegyenlőség akkor valósulna meg:

– ha mindenki ugyanakkora (és ugyanolyan minőségű) választékhoz jutna hozzá, ugyanolyan feltételek mellett, azaz a hozzáférés pénzben és időben ugyanannyiba kerülne,

– ha mindenkinek ugyanolyan esélyei lennének képességei kibontakoztatására,

– ha mindenkinek lenne elegendő pénze a kultúrára.

Annak ellenére, hogy ez az ideális állapot ugyan soha nem érhető el, fontos annak tisztázása, hogy a kulturális politika értéknek tekinti-e a kulturális esélyegyenlőséget, és ha igen, akkor mely területen tudja és

kívánja csökkenteni az egyenlőtlenségeket? Vajon milyen megfontolások, stratégiai célok vezérlik a kulturális kormányzatot, amikor a pénz elosztásáról gondolkodik? Mely feladatokat tekint a saját hatáskörébe tartozónak és melyekről gondolja azt, hogy megoldásukhoz más tárcákkal és a civil társadalommal kell együttműködni?

Az elmúlt évtized sokat idézett és számos nyelvre lefordított kis kézikönyve F. Matarasso és C. Landry, *Balancing Act: Twenty-One Strategic Dilemmas in Cultural Policy* (Az egyensúlyozás művészete: a kulturális politika huszonegy stratégiai dilemmája) c. írás<sup>4</sup>. Ez, mint címe is jelzi, sorra veszi a kulturális politika legfontosabb dilemmáit. Ezek közül különösen az első három<sup>5</sup> kapcsolódik az egyenlőtlenség kérdéséhez.

Az elsőként megfogalmazott dilemma: hogy értelmezzük a kultúrát, mi tartozik a kultúra fogalmába? A képző- és előadóművészet, a múzeumok, a könyvtárak? Vagy a sport, a fesztiválok, a film, a nyomtatott és elektronikus média is? Esetleg a felnőtt oktatás, a közösségi és önkéntes kulturális tevékenységek is? A digitális média, a divat, a design? A tradicionális kultúra vagy a kisebbségek, a bevándorlók kultúrája is? Az építészet, a történelmi helyszínek és a tájak is? Egyáltalán, a kultúra művészet, vagy életmód?

A kérdésre adott válasz azt is meghatározza, hogy mi tartozzon a kulturális minisztériumok felelőssége alá, illetve azt, hogy milyen más tárcákkal kell együttműködniük és milyen szinteken kell decentralizálniuk a hatalmat.

Vagyis: Milyen szélesan értelmezi a kulturális politika a kultúrát?

széles értelmezés

szűk értelmezés

A szerzők szerint a háború utáni időszakban az európai államok a kultúra támogatása mellett kötelezték el magukat, aminek eredményeként a kulturális szektor több szempontból is megerősödött: sok embert foglalkoztatott, széles közönséget vonzott, sokféle kifejezési forma született, megnőtt a gazdasági jelentősége és nagyobb közérdeklődésre tett szert. Az 1960-as évekig a kormányok kultúra melletti elkötelezettségét az motiválta, hogy hittek a művészet civilizációs hatásában, valamint abban, hogy a kultúrát mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni (ingyenes belépők, kedvezmények, oktatási programok, a kultúra népszerűsítése a tévé és rádió közvetítéseken keresztül).

Ezek az elvek a 60-as évek vége felé megkérdőjeleződtek, sokan vitatták, hogy helyes-e meghatározott kulturális értéket közvetíteni az embereknek, felülről lefelé terjeszteni az elit kultúrát, nem számolva sokféle más kulturális kifejezési móddal, identitással. El kell fogadni, hogy az emberek mindennapi viselkedése is kultúra, be kell vonni az embereket a kulturális identitás mibenlétéről és értékéről szóló vitákba.

Vagyis: Mi a kultúra-politika politikai koncepciója?

kulturális demokrácia

a kultúra demokratizálása

A kultúra az élet minőségét javítja, folytatódik tovább az okfejtés, az izgalmas művészi milió, szép belső terek, a közművelődési intézményekhez való széles hozzáférés, a sport és szabadidős tevékenységekben való magas arányú részvétel, mind hozzájárult – különösen a nagy és kis városokban – az emberek élet minőségének javulásához. Ezért már természetessé vált minden város fejlesztés, beruházás során ezen szolgáltatások biztosítása, különösen az észak-európai országokban.

A 80-as évek során a politikusok, a művészek és a különféle aktivisták egyre jobban kezdtek érdeklődni a kulturális beruházások hatása iránt. Az aktív kulturális élet elősegíti a társadalom és a gazdaság élénkülését: a kultúra a fejlődés eszköze. A kultúrában használt technikákat a kultúrán kívül kezdték alkalmazni pl.: színházi előadásokat és workshopokat használtak az egészségtudat kialakulásának reklámozásához,

<sup>4</sup>Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy by Francois Matarasso and Charles Landry, Council of Europe Publishing, 2000.

<sup>5</sup>A három itt ismertetett dilemmán kívül a többi csak a felsorolás szintjén: A művészet közvagyon vagy társadalmi tevékenység? Párbeszéd vagy aktív részvétel? Közvetlen kontrol vagy függetlenedés a politikai folyamatoktól? Közzolgáltatás vagy piaci működés? Presztizs beruházások vagy közösségi beruházások? Nemzeti vagy nemzetközi kultúra? Kisközösségek vagy egyetlen integrált közösség kultúrája? Multikultúra vagy monokultúra? Kulturális örökség vagy kortárs kísérletezés? Külföldieknek vagy helyi lakosoknak? Önreklám külföld felé vagy szembenézés önmagunkkal? Támogatás vagy beruházás? Fogyasztás vagy termelés? Centralizálás vagy decentralizálás? Közvetlen gondoskodás vagy szerződés-kötések? A művészet vagy a művészek? Az infrastruktúra vagy a tevékenységek? A művészek vagy a menedzserok?



elterjesztéséhez. A legszofisztikáltabb elemzések a kultúrát a kormányzati politika közepébe helyezik, mondván, hogy a civil társadalom, a társadalmi kohézió, a közösségek erősítését szolgálja.

Vagyis: Mennyire legyen fejlesztés párti a kultúra politika?

a kultúra önmagában érték

a kultúra a fejlődés  
eszköze

Ezeket a kérdéseket érdemes mindenkinek, aki bármilyen módon kapcsolódik a kultúrához, annak alakításához, befolyásolásához, a maga számára is megválaszolnia. Ez az első lépés bármilyen makro, vagy mikro szintű kulturális stratégia kialakításához. Az egyensúlyozás művészete épp abban áll, hogy a kultúrát alakító és befolyásoló politikusok az országos vagy helyi adottságokat figyelembe véve, a skálák két szélső értéke között húzódó egyenes melyik pontját tekintik a kívánatos egyensúlyi pontnak.

Az elemző véleménye szerint, amennyiben a kulturális politika számára értéket jelent a kulturális esélyegyenlőség és céljai között szerepel ennek növelése, akkor az egyensúlyi pontokat a kultúra széles értelmezése, valamint a kulturális demokrácia végpontokhoz közelebb helyezi el valahol, miközben a kultúrát, mint a gazdaság és a társadalmi közösségek fejlődésének eszközeként értelmezi és kezeli.



## TÁBLÁZATOK

**1. tábla. Az értékek fontosságának átlagértékei  
a négyféle értékrendet képviselők körében  
(1–10 skála átlagai)**

	zárt-befelé forduló		nyitott-érdeklődő		teljes lakosság
	materiális-individualista	üdvözülő-individualista	hedonista-individualista	közösségi	
<b>család</b>	9.9	8.8	9.8	9.9	<b>9.7</b>
<b>pénz</b>	8.1	7.3	8.4	8.5	<b>8.2</b>
<b>munka, hivatás</b>	8.6	3.2	8.0	8.8	<b>7.8</b>
<b>szabadidő, kikapcsolódás</b>	5.5	4.8	8.6	8.6	<b>7.4</b>
<b>barátok</b>	4.7	4.8	8.4	8.3	<b>7.0</b>
<b>kultúra, műveltség</b>	5.2	4.8	6.7	8.2	<b>6.6</b>
<b>vallás, hit</b>	3.7	5.9	2.7	7.9	<b>5.0</b>
<b>politika, közélet</b>	2.9	2.8	3.4	5.5	<b>3.8</b>

**2. tábla. A különböző értékrendű csoportok aránya  
a társadalmi-demográfiai szegmensekben**

	zárt-befelé forduló		nyitott-érdeklődő		teljes lakosság
	materiális-individualista	üdvözülő-individualista	hedonista-individualista	közösségi	
	%	%	%	%	
Nem					
<b>férfi</b>	<b>24</b>	<b>10</b>	38	<b>28</b>	<b>100</b>
<b>nő</b>	<b>22</b>	17	<b>26</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
Életkor					
<b>14–18 éves</b>	<b>8</b>	<b>9</b>	54	<b>29</b>	<b>100</b>
<b>19–29 éves</b>	<b>18</b>	<b>8</b>	45	<b>28</b>	<b>100</b>
<b>30–39 éves</b>	<b>25</b>	<b>7</b>	<b>34</b>	<b>35</b>	<b>100</b>
<b>40–59 éves</b>	30	<b>14</b>	<b>25</b>	<b>31</b>	<b>100</b>
<b>60–70 éves</b>	<b>19</b>	34	<b>14</b>	<b>33</b>	<b>100</b>

A 2. táblázat folytatása

	zárt-befelé forduló		nyitott-érdeklődő		teljes lakosság
	materiális-individualista	üdvözülő-individualista	hedonista-individualista	közösségi	
	%	%	%	%	
Iskolai végzettség					
<b>8 általános szakmunkás</b>	29	27	<b>19</b>	<b>25</b>	<b>100</b>
<b>érettségi</b>	29	<b>8</b>	<b>35</b>	<b>28</b>	<b>100</b>
<b>felsőfokú tanuló</b>	<b>22</b>	<b>9</b>	<b>35</b>	<b>34</b>	<b>100</b>
	<b>16</b>	<b>6</b>	<b>30</b>	48	<b>100</b>
	7	9	55	<b>29</b>	<b>100</b>
Lakóhely					
<b>Budapest</b>	<b>19</b>	<b>13</b>	38	<b>30</b>	<b>100</b>
<b>megyeszékhely</b>	<b>26</b>	<b>10</b>	<b>32</b>	<b>32</b>	<b>100</b>
<b>város</b>	<b>23</b>	<b>12</b>	<b>35</b>	<b>31</b>	<b>100</b>
<b>község</b>	<b>24</b>	<b>17</b>	<b>27</b>	<b>32</b>	<b>100</b>

A 2. táblázat folytatása

	zárt-befelé forduló		nyitott-érdeklődő		teljes lakosság
	materiális-individualista	üdvözülő-individualista	hedonista-individualista	közösségi	
	%	%	%	%	
Lakóhely (KSH) régiója					
<b>Közép-Magyarország</b>	<b>21</b>	<b>14</b>	<b>37</b>	<b>29</b>	<b>100</b>
<b>Közép-Dunántúl</b>	<b>24</b>	<b>9</b>	<b>32</b>	<b>35</b>	<b>100</b>
<b>Nyugat-Dunántúl</b>	<b>22</b>	<b>14</b>	<b>28</b>	<b>35</b>	<b>100</b>
<b>Dél-Dunántúl</b>	<b>20</b>	<b>16</b>	<b>35</b>	<b>29</b>	<b>100</b>
<b>Észak-Magyarország</b>	<b>23</b>	<b>11</b>	<b>31</b>	<b>35</b>	<b>100</b>
<b>Észak-Alföld</b>	<b>28</b>	<b>20</b>	<b>27</b>	<b>26</b>	<b>100</b>
<b>Dél-Alföld</b>	<b>25</b>	<b>11</b>	<b>32</b>	<b>33</b>	<b>100</b>

A 2. táblázat folytatása

	zárt-befelé forduló		nyitott-érdeklődő		teljes lakosság
	materiális-individualista	üdvözülő-individualista	hedonista-individualista	közösségi	
	%	%	%	%	
Szubjektív jövedelmi helyzet					
kényelmesen megélünk a jövedelmünkben	22	8	35	35	100
kijövünk a jövedelmünkben	21	8	36	35	100
nehezen élünk meg a jövedelmünkben	25	16	30	29	100
nagyon nehezen élünk meg a jövedelmünkben	27	26	25	21	100
<i>összesen</i>	23	14	32	31	100

**3. tábla. Az életmódcsoportok kulturális aktivitása**  
(N=3400)

	„minden- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	a 14–70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
<i>a csoportok lakosságán belüli aránya</i>	7	9	14	10	17	43	100
<b>Hányszor volt .../ hány könyvet olvasott 2003-ban?</b>							
színházban	5.4	2.7	1.2	0.5	0.8	0.2	1.1
komolyzenei hangversenyen	1.6	1.2	0.3	0.2	0.2	0.0	0.3
könnyűzenei hangversenyen	4.2	1.7	1.1	0.5	0.3	0.2	0.8
moziban	14.0	2.2	6.9	0.8	0.6	0.3	2.5
művelődési házban	5.5	18.9	1.4	13.8	0.9	0.7	4.1
múzeumban, kiállításon	8.6	6.9	1.2	0.8	1.3	0.7	2.0
hány könyvet olvasott	23.2	23.2	7.5	3.9	23.3	1.3	9.7
<i>összes esemény</i>	62	57	20	21	27	3	20



**A 3. táblázat folytatása**

	„minden- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	a 14–70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
<b>Azok aránya, akik havonta egyszer vagy többször szoktak ... (%)</b>							
kertészkedni	60	73	36	68	73	67	64
barkácsolni, házkörüli munkákat végezni	52	67	42	70	62	67	62
állatokkal foglalkozni	49	56	44	60	50	55	53
túrázni, természetbe járni	72	66	48	32	34	19	35
sportolni	68	44	47	20	17	8	24
sportrendezvényre járni	35	24	21	14	8	7	13
táncolni, zenés szórako- zóhelyre menni	54	17	50	21	8	7	19
vendéglőbe, presszóba menni	68	31	56	27	18	20	30
sörözőbe, borozóba járni	37	17	39	26	16	19	23

A 3. táblázat folytatása

	„minden-- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	a 14–70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
barátokkal összejönni, társaságba járni	94	75	88	63	49	38	57
vendégségbe menni, vendégeket fogadni	81	72	63	46	48	34	48
számítógéppel foglalkozni	74	54	57	30	32	13	32
internetezni	69	45	38	17	19	5	21
nyelvet tanulni	59	31	39	13	10	4	17
újságot olvasni	96	92	89	81	88	76	83

**4. tábla. Az életmódcsoportok összetétele**  
(N=3400)

	„minden- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	14–70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
<i>a csoportok lakosságán belüli aránya</i>	7	9	14	10	17	43	100
Nem							
<b>férfi</b>	46	39	59	43	42	52	49
<b>nő</b>	54	61	41	57	58	48	51
Életkor							
<b>14–18 éves</b>	24	19	24	11	4	3	10
<b>19–29 éves</b>	35	13	45	23	14	18	22
<b>30–39 éves</b>	19	19	18	19	20	15	17
<b>40–59 éves</b>	21	41	13	34	47	44	38
<b>60–70 éves</b>	1	8	1	13	15	19	13
<b>átlagéletkor</b>	29	38	27	39	44	45	40

**A 4. táblázat folytatása**

	„minden- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	14–70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
Iskolai végzettség							
<b>8 általános</b>	<b>3</b>	<b>4</b>	<b>7</b>	<b>36</b>	<b>19</b>	<b>46</b>	<b>28</b>
<b>szakmunkás</b>	<b>11</b>	<b>12</b>	<b>21</b>	<b>24</b>	<b>21</b>	<b>29</b>	<b>23</b>
<b>érettségi</b>	<b>22</b>	<b>34</b>	<b>31</b>	<b>20</b>	<b>36</b>	<b>17</b>	<b>24</b>
<b>felsőfokú</b>	<b>25</b>	<b>29</b>	<b>8</b>	<b>8</b>	<b>20</b>	<b>5</b>	<b>12</b>
<b>még tanuló</b>	<b>39</b>	<b>21</b>	<b>32</b>	<b>11</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>12</b>
Jövedelem (netto Ft/hó)							
<b>90 ezer Ft alatt</b>	<b>11</b>	<b>15</b>	<b>19</b>	<b>48</b>	<b>30</b>	<b>49</b>	<b>36</b>
<b>90–149 ezer Ft</b>	<b>22</b>	<b>26</b>	<b>22</b>	<b>21</b>	<b>30</b>	<b>25</b>	<b>25</b>
<b>150 ezer Ft felett</b>	<b>33</b>	<b>28</b>	<b>21</b>	<b>12</b>	<b>20</b>	<b>9</b>	<b>16</b>
<b>nincs adat</b>	<b>34</b>	<b>31</b>	<b>38</b>	<b>18</b>	<b>20</b>	<b>17</b>	<b>23</b>

**A 4. táblázat folytatása**

	<b>„minden- evő”</b>	<b>hagyomá- nyosan kulturálódó</b>	<b>mozizós- bulizós</b>	<b>művelő- dési házba járó</b>	<b>olvasós</b>	<b>sivár</b>	<b>14–70 éves lakosság összesen</b>
	<b>%</b>	<b>%</b>	<b>%</b>	<b>%</b>	<b>%</b>	<b>%</b>	<b>%</b>
<b>Szubjektív jövedelmi helyzet</b>							
<b>kényelmesen megélünk jövedelmünkben</b>	<b>20</b>	<b>8</b>	<b>9</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>6</b>
<b>kijövünk a jövedelmünkben</b>	<b>53</b>	<b>56</b>	<b>59</b>	<b>44</b>	<b>49</b>	<b>34</b>	<b>44</b>
<b>nehezen élünk meg a jövedelmünkben</b>	<b>17</b>	<b>26</b>	<b>20</b>	<b>36</b>	<b>33</b>	<b>39</b>	<b>33</b>
<b>nagyon nehezen élünk meg a jövedelmünkben</b>	<b>5</b>	<b>7</b>	<b>8</b>	<b>14</b>	<b>13</b>	<b>22</b>	<b>15</b>
<b>nincs adat</b>	<b>4</b>	<b>4</b>	<b>4</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>1</b>	<b>2</b>

**A 4. táblázat folytatása**

	„minden- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	14–70 éves lakosság összesen
Foglalkozás							
egyéni vagy társas vállalkozó	7	7	7	4	9	5	6
alkalmazott vezető	6	11	3	3	8	3	5
diplomás	17	19	6	4	11	3	7
szellemi (irodai+nem fizikai)	13	17	14	12	19	9	13
szakmunkás	15	16	27	24	27	28	25
betanított v. segédmunkás	4	7	9	34	18	44	27
soha nem dolg., nincs válasz	38	24	35	18	8	9	17
Lakóhely nagysága							
2000 fő alatti község	8	17	8	29	13	21	18
2-5000 fő közötti község	6	10	8	17	10	19	14
5-20 000 fő közötti község	4	3	4	7	4	5	5
10 000 fő alatti város	6	6	4	11	4	8	7
10-100 000 fő közötti város	14	29	25	18	23	20	21
megyeszékhely	27	18	21	10	23	15	18
Budapest	36	17	29	7	23	12	18

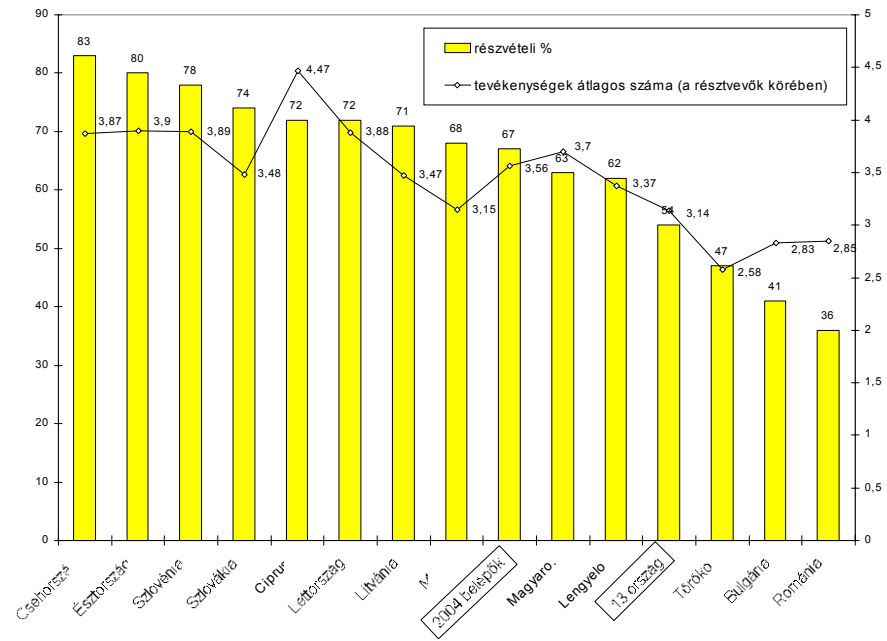
A 4. táblázat folytatása

	„minden- evő”	hagyomá- nyosan kulturálódó	mozizós- bulizós	művelő- dési házba járó	olvasós	sivár	14–70 éves lakosság összesen
	%	%	%	%	%	%	%
Régió							
<b>Közép-Magyarország</b>	<b>45</b>	<b>29</b>	<b>39</b>	<b>25</b>	<b>31</b>	<b>22</b>	<b>28</b>
<b>  Közép-Dunántúl</b>	<b>10</b>	<b>15</b>	<b>12</b>	<b>11</b>	<b>10</b>	<b>10</b>	<b>11</b>
<b>  Nyugat-Dunántúl</b>	<b>7</b>	<b>12</b>	<b>11</b>	<b>8</b>	<b>10</b>	<b>9</b>	<b>10</b>
<b>  Dél-Dunántúl</b>	<b>6</b>	<b>10</b>	<b>7</b>	<b>14</b>	<b>9</b>	<b>11</b>	<b>10</b>
<b>Észak-Magyarország</b>	<b>9</b>	<b>13</b>	<b>10</b>	<b>8</b>	<b>13</b>	<b>14</b>	<b>12</b>
<b>  Észak-Alföld</b>	<b>9</b>	<b>10</b>	<b>10</b>	<b>16</b>	<b>15</b>	<b>19</b>	<b>15</b>
<b>  Dél-Alföld</b>	<b>13</b>	<b>10</b>	<b>11</b>	<b>16</b>	<b>12</b>	<b>16</b>	<b>14</b>





5. ábra. Kulturális aktivitás 13 országban



**6. ábra. Művészeti tevékenységben résztvevők aránya 13 országban**

